



DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Gorzów Wielkopolski, dnia czwartek, 17 października 2024 r.

Poz. 2412

Podpisany przez:

Anna Zacharia; LUW

Data: 17.10.2024 16:00:35



UCHWAŁA NR V/62/2024 RADY GMINY NOWA SÓL

z dnia 27 września 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024-2027”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 609, 721) oraz art. 87 ust. 1, ust. 2, ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), **uchwała się, co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się do realizacji „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 –2027” stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Nowa Sól.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Joanna Kieliszczyk-Grela

Załącznik
do uchwały Nr V/62/2024
Rady Gminy Nowa Sól
z dnia 27 września 2024 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY NOWA SÓL NA LATA 2024-2027





SPORZĄDZAJĄCY

WÓJT GMINY NOWA SÓL

OPRACOWANIE

ARCHEDI – USŁUGI ARCHEOLOGICZNE

35-504 Rzeszów, ul. Mielecka 18

archedi.archeologia@gmail.com

mgr Edyta Anna Marek

RZESZÓW, grudzień 2023 r.

Wykaz skrótów

GEZ - Gminna Ewidencja Zabytków
GKZ- Generalny Konserwator Zabytków
GPOnZ - Gminny Program Opieki nad Zabytkami
JST - Jednostka Samorządu Terytorialnego
KPOZiOnZ - Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami
KPZK - Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju
LPR - Lokalny Program Rewitalizacji
LWKZ - Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków
MKiDN - Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MPZP - Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego
NSRK - Narodowa Strategia Rozwoju Kultury
PINB – Powiatowy Inspektor Nadzoru Budowlanego
POZWL - Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego
RP - Rzeczpospolita
RPO - L2020 - Regionalny Program Operacyjny - Lubuskie 2020
SRKS - Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego
UNSRK – Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

SPIS TREŚCI

1. Wstęp.....	6
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	7
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	9
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	15
4.2.1. Strategia rozwoju województwa Lubuskiego 2030.....	15
4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego.....	15
4.2.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego (POZWL) na lata 2021-2024.....	16
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	18
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	18
5.2. Charakterystyka zasobów oraz stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Nowa Sól.....	26
5.2.1. Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy.....	26
5.2.2. Zarys historii obszaru gminy.....	28
5.2.3. Krajobraz kulturowy.....	46
5.2.3.1. Zabytki nieruchome.....	47
5.2.3.2. Zabytki ruchome.....	64
5.2.3.3. Zabytki archeologiczne.....	64
5.2.3.4. Infrastruktura kultury.....	66
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	67
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	68
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	69
5.6. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.....	75
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	76
7. Założenia programowe.....	79
7.1. Priorytety.....	79
7.2. Kierunki działań i zadania.....	79
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	81
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.....	82
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	83
10.1. Dotacje.....	84
10.1.1. Dotacje samorządowe.....	85
10.1.2. Dotacje zewnętrznego finansowania - krajowe.....	87
11. Podsumowanie.....	91
12. Bibliografia.....	92
13. Spis tabel i rycin.....	92

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Aneks 1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Gminy Nowa Sól

Aneks 2. Wykaz obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, z wyłączeniem obiektów objętych wpisem do rejestru zabytków

Aneks 3. Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu Gminy Nowa Sól

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

1. Wstęp

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024-2027 jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się w granicach gminy. Najpełniejszą definicję dziedzictwa kulturowego wypracował Jan Pruszyński (J. Pruszyński, Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna, t. 1, Kraków 2001, s. 50), stwierdzając, że jest to: „zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2023 poz. 1904 z późn. zm.) nakłada na gminy obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Mówi o tym artykuł w/cyt. 87 ustawy. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców.

Program opieki nad zabytkami ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, m.in. poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni.

NiniejszeopracowaniestanowikontynuacjęGminnegoProgramuOpiekinad Zabytkamina lata 2020-2023, który został przyjęty Uchwałą Nr XIX/145/202 Rady Gminy Nowa Sól z dnia 25 sierpnia 2020 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

Gminny Program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich a z jego realizacji wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2023 poz. 1904 z późn. zm.) która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i są nimi:

- 1) (uchylony)
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, uwzględniając fakt, że:

- 1) zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną, jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP);
- 2) głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2023 poz. 1904 z późn. zm.). Przy opracowywaniu programu opieki nad zabytkami uwzględniono w szczególności następujące przepisy cyt. wyżej ustawy: art. 3, 4, 6, 7, 16 ust. 1, art. 17, 18, 19, 20, 21, 22 oraz art. 89;
- 3) wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz.U. 2022 r., poz. 559) zostały określone zadania własne gminy:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

„zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Uwzględniono inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w wielu obowiązujących ustawach, w tym w:

1. ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503),
2. ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 ze zm.),
3. ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 ze zm.),
4. ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1098 ze zm.),
5. ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 ze zm.),
6. ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.),
7. ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057),
8. ustawie o cmentarzach i chowaniu zmarłych z dnia 31 stycznia 1959 r. (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1947),
9. ustawie o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 485)

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1. ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385),
2. ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479). Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:
 1. ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Obok ratyfikowanych umów międzynarodowych, zgodnie z zasadą pierwszeństwa regulacji zawartych w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

na określenie celów i kierunków działań w obszarze ochrony zabytków pośrednio wpływ mają również akty o charakterze zaleceń. W sposób szczególny należy mieć na względzie bogaty dorobek UNESCO. Ważnym źródłem standardów są m.in.:

- 1) Rekomendacja w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów oraz miejsc (1962);
- 2) Rekomendacja dotycząca ochrony dóbr kultury zagrożonych przez prace publiczne lub prywatne (1968), Rekomendacja dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na poziomie narodowym (1972);
- 3) Rekomendacja w sprawie ochrony i współczesnego znaczenia miejsc historycznych (1976);
- 4) Rekomendacja dotycząca ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych oraz ich roli w życiu współczesnym tzw. „Rekomendacje Warszawskie” (1976);
- 5) Rekomendacja w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru (1989);
- 6) Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011).

Niezwykle istotnym dokumentem, określającym poglądy społeczności międzynarodowej w sprawie ochrony miast historycznych i tzw. podejścia krajobrazowego w tej ochronie, jest Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011), wprowadzająca pojęcie podejścia krajobrazowego. Jest ono stosowane w celu „rozpoznania, ochrony i zarządzania w odniesieniu do obszarów historycznych, poprzez uwzględnienie współzależności form materialnych, organizacji przestrzennej i powiązań, cech przyrodniczych i kontekstu, a także wartości społecznych, kulturowych i ekonomicznych”. Podstawą prawną podejmowania i realizacji polityki kulturalnej przez Unię Europejską jest art. 167 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. C 326 z 26.10.2012). Unia przyczynia się do rozwoju kultur państw członkowskich w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opiek i nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Nowa Sól, jest zgodny ze strategicznymi celami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, które zostały określone w dokumentach wymienionych poniżej.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Krajowy Program jest

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

kluczowym instrumentem planowania strategicznego w dziedzinie ochrony zabytków. W przyjętym dokumencie za główny cel postawiono „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”, który będzie realizowany przez trzy szczegółowe cele, podzielone na kierunki działania tj:

- Cel szczegółowy 1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Cel szczegółowy 2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami,
- Cel szczegółowy 3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa narodowego

Tabela 1. Cel szczegółowy 1, kierunki działania oraz zadania określone w „Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.”

Cel szczegółowy 1	Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego
Kierunek działania	1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
Zadanie	1.1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
	1.2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
	1.3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
	1.4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami
Kierunek działania	2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
Zadanie	2.1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich
	2.2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
	2.3. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
	2.4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej

Opracowanie własne na podstawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.”

Tabela 2. Cel szczegółowy 2, kierunki działania oraz zadania określone w „Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.”

Cel szczegółowy 2	Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
Kierunek działania	1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
Zadanie	Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod)
Kierunek działania	2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
Zadanie	Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje

Opracowanie własne na podstawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.”

Tabela 3. Cel szczegółowy 3, kierunki działania oraz zadania określone w „Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.”

Cel szczegółowy 3	Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa narodowego
Kierunek działania	1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Zadanie	1.1. Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami
	1.2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
Kierunek działania	2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami
Zadanie	Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego

Opracowanie własne na podstawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.”

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

W poniższym opisie głównych obszarów koncentracji działań oraz obszarów wpływających na osiągnięcie Strategii odniesiono się jedynie do tych, które są związane z ochroną zabytków i dziedzictwa narodowego.

W **celu szczegółowym III – skuteczne państwo** wymieniono „**Obszar E-państwo**” a projektem strategicznym realizowanym w jego ramach jest digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej. Służyć temu ma kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

Wśród obszarów wpływających na osiągnięcie celów Strategii wymieniono „Kapitał ludzki i społeczny” i czwartym z kierunków interwencji w tym obszarze wymieniono: wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. W działaniach do 2030 r. ma to się przejawiać w:

- ochronie i promocji dziedzictwa narodowego poprzez o wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; o inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

o uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), o likwidację „białych plam” w dostępie do kultury.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

W części Strategii poświęconej diagnozie obszaru „kultura” wskazano na:

- zły stan zabytków,
- niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- niewystarczający poziom ochrony zbiorów chodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- deficyt kompetencji kulturowych,

ale wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego. Jako główny cel Strategii przyjęto wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. W części poświęconej celom, kierunkom interwencji oraz narzędziom realizacji celu przyjęto trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne,
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich,
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W strategii podkreślono, iż podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym, co osiąga się poprzez szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii. Istotnym elementem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego będą działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. Wśród zadań realizowanych w ramach celu szczegółowego 2 wyróżniono następujące priorytety:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

- tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury poprzez:
 - dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków,
 - wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii, między innymi poprzez projekt strategiczny „Rozwój Turystyki Kulturowej” obejmujący działania na rzecz zabytków uznanych za Pomniki Historii na tych szlakach,
 - kontynuację projektu „Krajobraz mojego miasta”, którego celem jest zapobieżenie chaosowi reklamowemu i zrównoważonemu planowaniu przestrzeni miejskiej, o rozbudowywanie kolekcji dzieł sztuki współczesnej,
 - poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury poprzez między innymi realizację projektu strategicznego „Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej”, w ramach którego zostaną podjęte następujące zadania:
 - kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach,
 - systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji,
 - inwentaryzacja cyfrowych zasobów kultury, obejmująca instytucje kultury, archiwa i inne jednostki, w tym naukowe, prowadzące lub zlecające digitalizację i przechowujące cyfrowe zbiory,
 - podnoszenie kompetencji cyfrowych,
 - nowelizacja przepisów regulujących całość polskiej przestrzeni internetowej,
- umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, między innymi poprzez:
 - realizację do 2022 r. strategicznego projektu „Niepodległa” oraz wykorzystanie instrumentów „polityki pamięci” po 2022 r.
 - • wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą. W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego wymieniono szereg projektów strategicznych, które przypisano do zakresu interwencji, wśród których należy wymienić:
- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę (utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw),
- Niepodległa (budowa kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego),
- Program Rozwoju Uniwersytetów Ludowych – których celem jest wzrost poziomu edukacji ustawicznej dorosłych mieszkańców gmin wiejskich i wiejsko miejskich oraz zwiększenie poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich i w małych miastach,
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. W przyjętym dokumencie, w aspekcie ochrony zabytków wskazano następujące cele:

- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów poprzemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Nowa Sól wykazuje zgodność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

4.2.1.Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 stanowi najważniejszy dokument samorządu województwa, określający kierunki rozwoju regionalnego i wskazujący obszary szczególnej interwencji. Łączy w sobie diagnozę stanu regionu, stojące przed nim wyzwania rozwojowe i aspiracje jego mieszkańców. Uwzględnienie w Strategii dokumentów planistycznych szczebla międzynarodowego i krajowego gwarantuje skorelowanie procesów rozwojowych województwa lubuskiego z podstawowymi założeniami europejskiej i krajowej polityki rozwoju regionalnego. W ramach niniejszej Strategii wyodrębniono:

Cel strategiczny 2: Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi

Cel operacyjny 2.4: Zapewnienie bogatej oferty kulturalnej oraz ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego. Kierunki interwencji: Poprawa dostępności do zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik gromadzenia, opracowywania i upowszechniania zbiorów.

Kierunek interwencji: Ochrona i promocja cennych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Dokument wskazuje na bogate zasoby dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego. Krótko scharakteryzowano instytucje kultury na terenie województwa: muzea, teatry, biblioteki, kina, świetlice oraz ośrodki kultury. Ochronę dziedzictwa kulturowego poddano analizie SWOT. Jej najważniejsze mocne strony to: liczne i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego oraz bogactwo miejsc i tradycji historycznych oraz bogate dziedzictwo kulturowe regionu. Do słabych stron zaliczono: zły stan techniczny większości zabytków architektury, konieczność pilnych, kosztownych remontów oraz zróżnicowany stopień dostępności mieszkańców województwa do oferty turystycznej i kulturalnej.

4.2.2.Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego przyjęty uchwałą nr XLIV/667/18 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 23 kwietnia 2018 r., jako akt określający kierunki zagospodarowania w zakresie takich zagadnień jak rozmieszczenie inwestycji celu publicznego czy zabudowy ma istotne znaczenie dla zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego zakłada efektywne wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego dla rozwoju turystyki. W programie uwzględniającym aktualizacje oparte o inne dokumenty

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

strategiczne województwa lubuskiego określa się potrzebę dążeń do wzmacniania pozycji dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego poprzez włączanie jego zasobów do dokumentów i działań strategicznych na szczeblu krajowym i międzynarodowym. Dokument zwraca uwagę na rekomendacje ustaleń PZPWL dla gminy Nowa Sól:

1. Zachowanie i ochrona obiektów zabytkowych;
 - Pozycje Środkowej Odry;
 - most kolejowy w Stanach;
2. Sporządzanie i realizacja lokalnych programów opieki nad zabytkami;
3. Objęcie obiektów zabytkowych właściwą ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
4. Wspieranie tworzenia parków kulturowych, ustanawiania pomników historii;
5. Zachowanie historycznie ukształtowanych układów urbanistycznych, ruralistycznych i przestrzennych;
6. Odpowiednie wyeksponowanie obiektów zabytkowych i walorów krajobrazowych, z zachowaniem cech tradycyjnego budownictwa;
7. Wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego w celach turystycznych ze szczególnym uwzględnieniem szlaków kulturowych;
8. Zwiększenie dostępności wysokiej jakości oferty kulturalnej

4.2.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego (POZWL) na lata 2021-2024

Program został przyjęty uchwałą nr XXXIII/454/21 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 21 czerwca 2021 r. Głównym celem Programu opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2021 – 2024 jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego i zachowania krajobrazu kulturowego Ziemi Lubuskiej przez określenie służących temu warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach samorządu województwa. Część programowa przedstawia cel strategiczny: „Zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla kształtowania tożsamości województwa lubuskiego”, na który składają się cztery cele priorytetowe wraz z wyznaczonymi kierunkami działań:

- I. Rozpoznanie zasobu, poprawa skuteczności ochrony zabytków i efektywne zarządzanie zasobem
 - I.1. Rozpoznanie stanu zachowania zasobu
 - I.2. Budowa bazy danych o zabytkach i obszarach chronionych
 - I.3. Digitalizacja zasobów zabytkowych

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

- I.4. Wsparcie finansowe działań związanych z ochroną zabytków
- I.5. Przeciwdziałania zagrożeniom dla dziedzictwa kulturowego
- II. Rewaloryzacja zabytków jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego oraz rozwoju potencjału turystycznego
 - II.1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków nieużytkowanych
 - II.2. Tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami
 - II.3. Rozwijanie i tworzenie produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe
- III. Budowanie tożsamości regionalnej poprzez edukację i popularyzację dziedzictwa kulturowego w oparciu o społeczeństwo obywatelskie
 - III.1. Wspieranie programów i projektów edukacyjnych promujących dziedzictwo kulturowe
 - III.2. Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami
 - III.3. Wspieranie działań dla budowania tożsamości regionalnej związanych z dziedzictwem niematerialnym
 - III.4. Wspieranie działań zmierzających do integracji transgranicznej i międzyregionalnej jako element budowania tożsamości
- IV. Ochrona krajobrazu kulturowego i świadome jego kształtowanie współgrające z integracją przestrzenną regionu
 - IV.1. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego
 - IV.2. Rozpoznanie i objęcie ochroną najcenniejszych zabytków dziedzictwa kulturowego świadczących o specyfice i tożsamości województwa
 - IV.3. Rewitalizacja w obrębie obszarów zabytkowych

We wdrażaniu powyższych założeń udział powinny brać samorządy powiatowe poprzez m.in. wykonywanie studiów i analiz z zakresu zagospodarowania przestrzennego, opracowywanie powiatowego programu opieki nad zabytkami, przyznawanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach, współdziałanie ze społecznymi opiekunami zabytków, umieszczanie przez starostę znaku informacyjnego na zabytkach nieruchomych (błękitna tarcza).

W dokumencie znajduje się ponadto analiza SWOT dla województwa w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego. Kolejne rozdziały obejmują uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego, jego charakterystykę wraz z analizą strategiczną, zestawienie i ocenę dotychczasowych działań podejmowanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego oraz cele, priorytety i zadania POZWL, a także źródła finansowania przedsięwzięć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

W charakterystyce stanu zasobów dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego wydzielono i opisano: zabytki nieruchome, zabytki archeologiczne, zabytki ruchome znajdujące się w rejestrze zabytków województwa lubuskiego; pomniki historii; parki i ogrody; cmentarze; zabytki techniki; architekturę sakralną; architekturę rezydencjonalną; architekturę militarną; budynki użyteczności publicznej; zieleń komponowaną; układy urbanistyczne i ruralistyczne oraz krajobraz kulturowy. Pośród nich znajdują się obiekty z terenu gminy Sulechów.

Zagadnienia ochrony środowiska kulturowego w ograniczonym zakresie podejmują również inne dokumenty programowe powiatu. Przede wszystkim znaczenie w wymiarze działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego mają cykliczne programy współpracy z organizacjami pozarządowymi i podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego, gdzie uwzględnia się między innymi zadania w zakresie promocji powiatu oraz ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, które powierza się do realizacji organizacjom pozarządowym. Na obecnym etapie część ze wskazanych dokumentów wymaga aktualizacji.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego**5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)**

Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Nowa Sól jest spójny z aktami prawa miejscowego i innymi dokumentami sporządzonymi na szczeblu gminy, które wyznaczają główne kierunki i cele rozwoju. Kluczowe zadania polityki gminy w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego zostały uwzględnione w następujących dokumentach:

- Strategia rozwoju gminy Nowa Sól na lata 2021-2027
- Program Ochrony Środowiska dla Gminy Nowa Sól na lata 2022-2025 z perspektywą do 2029 roku
- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Strategia rozwoju gminy Nowa Sól na lata 2021-2027

Strategia rozwoju gminy Nowa Sól na lata 2021-2027 została przyjęta uchwałą nr XXXIV/186/2021 Rady Gminy Nowa Sól z dnia 9 kwietnia 2021 r. Głównym celem Strategii rozwoju gminy Nowa Sól jest zaplanowanie, a następnie konsekwentne realizowanie działań zmierzających do zapewnienia jej harmonijnego rozwoju. Głównym celem Strategii jest realistyczne ukierunkowanie procesów programowania rozwoju oraz modernizacji jednostki samorządowej. Priorytetowo uwzględniane są wszystkie zasoby i mocne strony,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

jakimi dysponuje gmina Nowa Sól, w dążeniu do poprawy standardu życia mieszkańców oraz podniesienia jakości ich codzienności. Podejście logiczne i metodologia prowadzenia polityki rozwoju na poziomie lokalnym opiera się na przekonaniu, że obecnie tworzony dokument stanowi rozwinięcie wcześniejszych założeń i kierunków rozwoju zapisanych w różnorodnych strategicznych dokumentach stworzonych dla gminy Nowa Sól. Polityka przestrzenna gminy winna koncentrować się na kilku kluczowych aspektach związanych z potencjałem obszaru. Sugestie dotyczące polityki przestrzennej można sformułować w następujący sposób:

- Priorytetyzacja działań w zakresie opracowania kompleksowych dokumentów
- Kontrolowany proces suburbanizacji
- Zrównoważone gospodarowanie przestrzenią
- Wielowymiarowy rozwój społeczno-gospodarczy
- Kierowanie się zasadami ładu przestrzennego w planowaniu przestrzeni
- Zapewnienie spójności w planowaniu przestrzennym w układzie wertykalnym
- Zapewnienie spójności w planowaniu przestrzennym w układzie horyzontalnym
- Budowanie poparcia społecznego w gospodarowaniu przestrzenią
- Uspójnienie zasad dotyczących walorów estetycznych nowych inwestycji
- Racjonalne gospodarowanie gruntami pod zabudowę mieszkaniową
- Wykorzystanie korzyści osi rozwojowej gminy

W toku prac nad Strategią rozwoju gminy Nowa Sól wypracowano następujące cele strategiczne, które stanowią odpowiedź na zdiagnozowane główne wyzwania rozwojowe:

Cel strategiczny 1 Wzrost aktywności społecznej i dążenie do osiągnięcia ładu przestrzennego

Cele operacyjne:

- Rozwój oferty sportowo - rekreacyjnej poprzez rozbudowę infrastruktury sportowej
- Ochrona kapitału przyrodniczego poprzez zagospodarowanie terenu przy rzece Odra
- Rozbudowa oferty kulturalnej
- Zapewnienie dostępności do obiektu służącego aktywizacji i integracji społecznej mieszkańców poprzez budowę świetlicy wiejskiej we Wrociszowie
- Zagospodarowanie terenów zielonych

Cel strategiczny 2 Podniesienie jakości życia i zapewnienie bezpieczeństwa publicznego

Cele operacyjne:

- Rozwój infrastruktury komunikacyjnej poprzez rozbudowę ścieżek rowerowych i infrastruktury rowerowej

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

- Rozbudowa systemu bezpieczeństwa publicznego poprzez budowę chodników i oświetlenia ciągów komunikacyjnych
- Rozbudowa sieci wodociągowej, gazowej i kanalizacji sanitarnej
- Kompleksowe uzbrojenie terenów przeznaczonych pod inwestycje
- Rozbudowa/budowa i modernizacja dróg gminnych
- Poprawa bezpieczeństwa mieszkańców przed podtopieniami poprzez rozbudowę odwodnienia drogowego

Cel strategiczny 3 Rozwój polityki społecznej**Cele operacyjne:**

- Rozwój systemu opieki wsparcia dla osób zależnych – powstanie środowiskowego domu samopomocy
- Zapewnienie dostępności do obiektów użyteczności publicznej w miejscowości Lubięcin (delegatura Urzędu Gminy)
- Wzrost społeczeństwa informacyjnego poprzez powstanie biblioteki multimedialnej w Lubięcinie
- Rozwój systemu opieki przedszkolnej poprzez powstanie przedszkola i klubu przedszkolnego w miejscowości Lubięcin

Określenie powyższych celów strategicznych wyznacza kierunki dalszych działań. Na ich podstawie opracowano projekty oraz działania, które przyczynią się w sposób bezpośredni do realizacji założonych celów poprzez osiągnięcie wskazanych rezultatów i wskaźników.

W odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, szeroko rozumianych zabytków lub też archeologii nie pochyłono się bliżej nad nimi. Określono jedynie, że jednym z projektów Strategii jest **Zagospodarowanie terenu przy zabytkowym kościele w miejscowości Lubięcin**. Odnosi się ten projekt jednak do szeroko rozumianego zagospodarowania terenu przy świątyni, nie wnosząc jednak nic do jej ochrony lub polepszenia stanu.

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Nowa Sól na lata 2022-2025 z perspektywą do 2029 roku

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Nowa Sól na lata 2022-2025 z perspektywą do 2029 roku został przyjęty uchwałą nr XXXVI/301/2022 Rady Gminy Nowa Sól z dnia 20 czerwca 2022. W programie odniesiono się jedynie do tego, że część budynków objętych jest ochroną konserwatorską i nie ma jego zgody na prace typu termomodernizacja lub prace typu budowa i przebudowa dróg znajdujących się w kolizji z obiektami zabytkowymi.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanych w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) Uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) Określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnieniom ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) Ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) Uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym MPZP gminy Nowa Sól jako akt prawa miejscowego stanowi podstawę planowania przestrzennego. Ma on wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie gminy obowiązuje obecnie 20 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

1. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 1, zatwierdzony Uchwałą Nr **XX/151/2000** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 29 września 2000 r. (wał przeciwpowodziowy Stara Wieś)
2. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 2, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXX/213/2001** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 29 sierpnia 2001 r. (Lubieszów 1)
3. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 3, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXX/214/2001** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 29 sierpnia 2001 r. (Jeziorna)
4. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 4, zatwierdzony Uchwałą Nr **III/20/2003** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 29 stycznia 2003 r. (Przyborów 1)
5. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 5, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXXVI/172/2005** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 28 października 2005 r. (Przyborów 2)
6. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 6, zatwierdzony Uchwałą Nr **XLV/234/06** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 24 października 2006 r. (gazociąg wysokiego ciśnienia)
7. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 7, zatwierdzony Uchwałą Nr **XI/38/07** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 26 kwietnia 2007 r. (Lubieszów 2)
8. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 8, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXX/176/09** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 24 czerwca 2009 r. (Lubieszów 3)
9. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 9, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXX/178/09** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 24 czerwca 2009 r. (Lubieszów 4)
10. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 10, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXXV/194/09** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 23 października 2009 r. (Lubieszów 5)
11. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 11, zatwierdzony Uchwałą Nr **XLI/228/2010** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 24 marca 2010 r. (Lubieszów 6)
12. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 12, zatwierdzony Uchwałą Nr **XII/67/2011** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 27 października 2011 r. (Jodłów)
13. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 13, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXIII/120/2012** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 30 maja

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

2011 r. (Lubieszów, Wrociszów, Lubięcin)

- 14.** Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 14, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXVIII/157/2016** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 29 września 2016 r. (w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w miejscowości Jodłów, gmina Nowa Sól – Jodłów 1)
- 15.** Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 15, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXVIII/159/2016** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 29 września 2016 r. (w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w miejscowości Jodłów, gmina Nowa Sól – Jodłów 2)
- 16.** Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 16, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXX/170/2016** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 22 grudnia 2016 r. (w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w miejscowości Jeziorna, gmina Nowa Sól)
- 17.** Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 17, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXX/172/2016** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 22 grudnia 2016 r. (w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w miejscowości Jeziorna, gmina Nowa Sól – Jeziorna 2)
- 18.** Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 18, zatwierdzony Uchwałą Nr **III/12/2018** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 28 grudnia 2018 r. (w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w miejscowości Józefów, gmina Nowa Sól)
- 19.** Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 19, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXI/160/2020** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 17 grudnia 2020 r. (w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól dla terenów położonych na osiedlu Sosnowym w miejscowości Jodłów)
- 20.** Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Sól, o nr SUIKZP nr 20, zatwierdzony Uchwałą Nr **XXXVI/300/2022** Rady Gminy Nowa Sól z dnia 20 czerwca 2022 r. (w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu zabudowy rekreacji indywidualnej)

Na terenie gminy Nowa Sól funkcjonuje obecnie 15 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz 5 zmian MPZP. Określają one obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego wraz ze zmianami pokrywają 2,3% obszaru Gminy (4,063 km² z 176,2 km²). Liczba planów miejscowych oraz zmian uchwalonych: w 2000 r. – 1 zmiana; w 2001 r. – 2 zmiany; w 2003 r. – 1 zmiana; w 2005 r. – 1 zmiana; w 2006 r. – 1 plan; w 2007 r. – 1 plan; w 2009 r. – 3 plany; w 2010 r. – 1 plan; w 2011 r. – 1 plan; w 2012 r. – 1 plan; w 2016 r. – 4 plany; w 2018 r. – 1 plan; w 2020 r. – 1 plan; w 2022 r. – 1 plan.

W przypadku **MPZP o nr Uchwały XX/151/2000 dnia 29.09.2000 r.** jest to zmiana

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

odnosząca się do MPZP obejmującego obszar położonej w Starej Wsi z przeznaczeniem terenów pod rozbudowę wału przeciwpowodziowego wzdłuż rzeki Odry. W jego zasięgu nie znajdują się obecnie stanowiska archeologiczne lub obiekty wpisane do GEZ lub WEZ. W tekście nie podjęto ochrony ewentualnych stanowisk archeologicznych. Należy dokonać takich zmian w tekście Planu, aby była jednoznaczna informacja o sposobie działania podczas odkrycia zabytku oraz w późniejszym czasie.

W przypadku **MPZP o nr Uchwały XXX/213/2001 z dnia 29.08.2001 r.** jest to zmiana odnosząca się do działki nr ewid. nr 15 w Lubieszowie. W jego zasięgu nie znajduje się żadne stanowisko archeologiczne lub obiekty wpisane do GEZ lub WEZ. W samym tekście jest mowa o sposobie postępowania w przypadku odkrycia stanowisk archeologicznych.

W przypadku **MPZP o nr Uchwały XXX/214/2001 z dnia 29.08.2001 r.** jest to zmiana odnosząca się do działki nr ewid. nr 260 w Jeziornej. W jego zasięgu nie znajduje się żadne stanowisko archeologiczne lub obiekty wpisane do GEZ lub WEZ. W samym tekście jest mowa o sposobie postępowania w przypadku odkrycia stanowisk archeologicznych.

W przypadku **MPZP o nr Uchwały XXXVII/269/02 z dnia 30.08.2002 r.** jest to zmiana odnosząca się do MPZP wsi Przyborów. W jego zasięgu nie znajduje się żadne stanowisko archeologiczne lub obiekty wpisane do GEZ lub WEZ. W samym tekście jest mowa o sposobie postępowania w przypadku odkrycia stanowisk archeologicznych.

W przypadku **MPZP o nr Uchwały XXXVI/172/05 z dnia 28.10.2005 r.** obecnie nie znajdują się tam stanowiska archeologiczne, bądź strefy ochrony konserwatorskiej lub zabytki architektury. W tekście pojawia się informacja (nieścisła) o stanowisku archeologicznym [chodzi o stan. Przyborów 2, AZP 65-16/21. Jest to stanowisko archiwalne, które wg najnowszych wytycznych LWKZ znajduje się na dz. nr ewid 157 i 158, a zatem poza zasięgiem MPZP – przyp. autorki]. Na mapie MPZP dodatkowo nie jest naniesione. Należy skorygować najnowsze ustalenia o których mowa wyżej. W samym tekście jest mowa o wykonywaniu prac ziemnych pod nadzorem archeologicznym w danych miejscach. Należy dodatkowo podać informację o sposobie zachowania podczas znalezienia i/lub odkrycia zabytku archeologicznego w innym miejscu, nie objętym nadzorem.

W przypadku **MPZP o nr Uchwały XLV/234/06 z dnia 24.10.2006 r.** obecnie nie znajdują się tam stanowiska archeologiczne, bądź strefy ochrony konserwatorskiej lub zabytki architektury. W tekście podano informację o stanowiskach archeologicznych,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

jakie miałyby znajdować się w kolizji z MPZP, jednakże nie podano ich nazw i numerów. Mimo, że podano informację, że na mapie MPZP stanowiska zostały oznaczone, w żadnym z 5 fragmentów MPZP nie jest to czytelne, choć wg legendy stanowiska są oznaczone. Wg najnowszych danych LWKZ nie ma kolizji z żadnym stanowiskiem w obrębie MPZP. Należy to skorygować w tekście i na mapie. Pozytywnym jest jednak zawarcie w dokumencie informacji o niezbędnych badaniach archeologicznych podczas trwania inwestycji i sposobie postępowania podczas znalezienia i/lub odkrycia zabytku archeologicznego w innym miejscu, nie objętym nadzorem.

W przypadku **MPZP o nr Uchwały XI/38/07 z dnia 26.04.2007 r.** na terenie objętym uchwałą znajduje się stanowisko archeologiczne nr 9 w Lubieszowie (AZP 65-15/39), które jednak nie zostało opisane i zaznaczone na mapie. Należy bezzwłocznie skorygować to i nanieść w tekście poprawki odnoszące się do ochrony tego stanowiska, oznaczyć je prawidłowo na mapie. Nie znajdują się tutaj strefy ochrony konserwatorskiej lub zabytki architektury. W tekście podjęto zapis odnoszący się do postępowania w momencie odkrycia stanowiska archeologicznego.

W przypadku **MPZP o nr Uchwały XXXIII/176/09 z dnia 24.06.2009 r., MPZP o nr Uchwały XXXIII/178/09 z dnia 24.06.2009 r.,** obecnie nie znajdują się tam żadne stanowiska archeologiczne, bądź strefy ochrony konserwatorskiej lub zabytki architektury. W tekstach podjęto zapis odnoszący się do postępowania w momencie odkrycia stanowiska archeologicznego.

W przypadku **MPZP o nr Uchwały XXXV/194/09 z dnia 23.10.2009r., MPZP o nr Uchwały XLI/228/2010 z dnia 24.04.2010 r., MPZP o nr Uchwały XII/67/2011 z dnia 27.11.2011 r., MPZP o nr Uchwały XXIII/120/2012 z dnia 30.05.2012 r.,** nie znajdują się tam stanowiska archeologiczne, ale w tekstach podjęto zapisy odnoszące się do postępowania podczas prac ziemnych w momencie odkrycia stanowiska archeologicznego. Podano także informację, że: „Stanowiska archeologiczne, obiekty wpisane do rejestru i do ewidencji zabytków wymagają uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wszelkie działania na każdym etapie inwestycyjno– budowlanym”.¹

W przypadku **MPZP o nr Uchwały XXVIII/157/2016 z dnia 29.09.2016 r., MPZP o nr Uchwały XXVIII/159/2016 z dnia 29.09.2016 r., MPZP o nr Uchwały XXX/170/2016**

¹Uchwała XXXV/194/09 z dnia 23.10.2009 r. Gminy Nowa Sól, Strona 4; Uchwała XLI/228/2010 z dnia 24.04.2010 r. Gminy Nowa Sól, strona 4; Uchwała XII/67/2011 z dnia 27.11.2011 r. Gminy Nowa Sól, strona 4; Uchwała XXIII/120/2012 z dnia 30.05.2012 r. Gminy Nowa Sól, strona 4.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

z dnia 22.12.2016 r., MPZP o nr Uchwały XXX/172/2016 z dnia 22.12.2016 r., nie znajdują się tam stanowiska archeologiczne, strefy ochrony konserwatorskiej lub zabytki architektury. W tekstach natomiast podjęto zapis: „W przypadku natrafienia, podczas robót budowlanych lub ziemnych na zabytek, zastosowanie mają przepisy odrębne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”²

W przypadku **MPZP o nr Uchwały III/12/2018 z dnia 28.12.2018 r., MPZP o nr Uchwały XXI/160/2020 z dnia 17.12.2020 r., MPZP o nr Uchwały XXX/300/2022 z dnia 20.06.2022 r.** na terenach objętych uchwałami nie znajdują się stanowiska archeologiczne, strefy ochrony konserwatorskiej lub zabytki architektury. W tekstach podano o tym informację, jednakże należy zasygnalizować chociaż sposób postępowania w momencie odkrycia stanowiska archeologicznego (zabytku archeologicznego).

5.2. Charakterystyka zasobów oraz stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Nowa Sól

5.2.1. Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy

Gmina Nowa Sól jest położona w zachodniej Polsce, w południowej części województwa lubuskiego. W regionie lubuskim jest średniej wielkości gminą pod względem ilości mieszkańców. Przez gminę przebiega trasa drogi ekspresowej nr S3 (Świnoujście-Jakuszyce), dróg wojewódzkich nr 292, 297, 315, 321, w odległości 40 km znajduje się lotnisko cywilne w Babimostach.

Gmina od północy graniczy z gminami: Zabór, Bojadła, Otyń i miastem Nowa Sól, od zachodu z gminą Kożuchów, od południa z gminą Nowe Miasteczko i Bytom Odrzański, od strony wschodniej z gminami Siedlisko i Sława, od północnego wschodu z gminą Kolsko. Ponad połowę terenu gminy (55%) zajmują lasy, a 36% stanowią użytki rolne. Na terenie gminy znajdują się 24 miejscowości.

Obszar gminy Nowa Sól położony jest na terenie szerokiej, płaskodennej Pradoliny Głogowskiej. Jej środkiem płyną wody rzeki Odry przecinające teren gminy na dwie części. Na znaczącym obszarze przeważają polodowcowe piaski i żwiry, ubogie w składniki mineralne. Płynąca przez region Odra, do chwili uregulowania jej koryta, tworzyła liczne zakola i zabagnienia. Obszar znajdujący się na lewym brzegu umiejscowiony jest pomiędzy Wzgórzami Dalkowskimi od południa oraz Wzniesieniami Zielonogórskimi od północy.

²Uchwała XXVIII/157/2016 z dnia 29.09.2016r. Gminy Nowa Sól, strona 3; UchwałaXXVIII/159/2016z dnia 29.09.2016r. Gminy Nowa Sól, strona 3; UchwałaXXX/170/2016z dnia 22.12.2016r. Gminy Nowa Sól, strona 3; Uchwała XXX/172/2016z dnia 22.12.2016r. Gminy Nowa Sól, strona 3.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

W tej części płyną równolegle do siebie w kierunku wschodnim dwie rzeki: Ślaska Ochla i Czarna Struga, zbierające wody z obu pasm wzgórz. Prawobrzeżne obszary gminy graniczą od wschodu z Pojezierzem Sławskim, będącym częścią Pojezierza Leszczyńskiego. Obszar ten jest w dużej mierze zalesiony. Ta część terenu gminy jest znacznie większa od części na lewym brzegu Odry.

Na terenie gminy występują jedynie trzy obszary prawnie chronionej przyrody, specjalne obszary ochrony prawnej środowiska przyrodniczego NATURA 2000:

- Nowosolska Dolina Odry, obejmuje fragment doliny Odry (tereny zalewowe) od rejonu miejscowości Dobrzejowice do mostu na drodze łączącej miejscowości Zabór i Bojadła. Jeden z lepiej zachowanych i bardziej naturalnych fragmentów doliny Odry: stwierdzono tu występowanie 10 rodzajów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG, zajmujących łącznie ok. 77% powierzchni obszaru. Dobrze zachowane są płaty, wciąż zalewanych lasów łęgowych i niskich grądów. Na tym terenie znajdują się typowo wykształcone płaty lasów i zarośli łęgowych, wciąż podlegających zalewom, oraz mozaika szuwarów turzycowych, mozgowisk, wilgotnych łąk i zarośli wierzbowych.
- Dolina Środkowej Odry, obszar obejmuje fragment doliny Odry od Nowej Soli do ujścia Nysy Łużyckiej wraz z rejonem ujścia Obrzycy do Odry. Znaczna część obszaru jest zalewana podczas wysokich stanów wody w Odrze. Zachowane są tutaj liczne starorzecza, występują duże kompleksy wilgotnych łąk, a także zarośla i lasy łęgowe. Wśród tych ostatnich najcenniejsze są fragmenty łęgów jesionowo-wiązowych (np. kompleks koło Krępy) i łęgów wierzbowych. Występuje co najmniej 18 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 2 gatunki z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). W okresie łęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej następujących gatunków ptaków: kania czarna (PCK), kania ruda (PCK), trzmielojad, świerszczak i remiz; w stosunkowo wysokim zagęszczeniu występuje derkacz i cyranka.
- Pojezierze Sławskie. W ramach tego obszaru objęty ochroną jest fragment Pojezierza Sławskiego – jeziora (Jezioro Sławskie, Jezioro Dominickie, Jezioro Wieleńskie, Jezioro Osłonińskie, Jezioro Przemęckie, Jezioro Błotnickie, Jezioro Tarnowskie Duże), mozaiki pól uprawnych i lasów. Cenne gatunki ptaków na tym obszarze to m. in.: bąk, bączek, perkoz dwuczuby, gęgawa, krakwa, gągoł, kania ruda, podróżniczek, wąsatka.

Jako obszar chronionego krajobrazu należy wspomnieć o Pojezierzu Sławsko-Przemęckim. Położony na terenie gmin Kolsko, Nowa Sól, Sława i Wschowa. Podstawą

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

prawną powołania obszaru jest Uchwała nr XXIII/293/16 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 12 września 2016 r. Ustanowienie tej formy ochrony przyrody ma na celu czynną ochronę ekosystemów, realizowaną w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej, polegającą na zachowaniu różnorodności biologicznej siedlisk przyrodniczych Pojezierza Sławskiego.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Najstarsze ślady osadnictwa na tym terenie pochodzą z epoki kamienia (tereny Wrociszowa, Przyborowa, Stanów, Nowego Żabna). Są to znaleziska luźne, które świadczą jedynie o przebywaniu ludzi na tym terenie. W okresie mezolitu, na terenie gminy odkryto obozowisko ludności w Lelechowie (prowadzili oni życie koczujące przemieszczając się za stadami zwierząt). Znacznie więcej znalezisk odkryto w epoce brązu (Wrociszów, Przyborów, Stany, Lubięcín, Nowe Żabno, Jodłów, Kiełcz, Buczków, Chełmek, Ciepeliów, Dąbrowno). Pod koniec epoki brązu na ziemi gminy napłynęła ludność kultury Łużyckiej. Cmentarzyska tej kultury odkryto na terenie Przyborowa i Ciepeliowa. Osadnictwo to trwało nieprzerwanie ok. 600 lat (1300 - 700 p.n.e.). Najazdy Scytów i związana z nimi wędrówka ludów spowodowała likwidację osad kultury Łużyckiej. Od tego czasu na terenie gminy nie zlokalizowano żadnej osady o trwałym charakterze, jedynie na terenie Przyborowa odkryto ślady kultury Przeworskiej. Osadnictwo takie odkryto dopiero we wczesnym średniowieczu (Wrociszów, Rudno, Lubięcín, Nowe Żabno, Kiełcz). Na pobliskich terenach (Nowa Sól, Stare Żabno, Siedlisko) istniały osady trwałe kultury Pomorskiej, później kultury Wenedzkiej, które swym zasięgiem ogarniały tereny dzisiejszej gminy. W V wieku na tereny Nadodrzańskie napłynęła ludność słowiańska. Osady słowiańskie zostały założone w Popęszycach i Solnikach. Na terenie gminy pozostałości śladów Słowian odkryto we Wrociszowie, Rudnie, Lubięcínie, Nowym Żabnie oraz Kiełczu. W okresie wczesnośredniowiecznym ziemia dzisiejszej gminy wchodziła w skład ziem plemienia Dziadoszan. W X wieku w wyniku walk, w których Dziadoszanie zostali pokonani, władzę nad tymi terenami przejęli Czesi. Wraz z przejściem władzy w państwie Polan przez Bolesława Chrobrego tereny gminy weszły w skład państwa polskiego. Ziemia ta stała się świadkiem zmagania polsko-niemieckich za panowania Bolesława Chrobrego, najazdu czeskiego księcia Brzetysława, walk z Niemcami prowadzonych przez Bolesława Krzywoustego. Żadne ślady o tych wydarzeniach nie przetrwały na terenie gminy. W 1138 roku w wyniku testamentu Bolesława Krzywoustego ziemia polska została podzielona. Tereny gminy weszły w skład dzielnic śląskiej, nad którą władzę przejął Władysław II Wygnaniec. W XII wieku tereny gminy podlegały kasztelanom

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Bytomskiej, zaś od XIII wieku po zmianie podziału kasztelanii Bytomskiej, Sławskiej i Kożuchowskiej. Do 1251 roku historia tych ziem ściśle związana jest z historią Śląska. Pierwsze wzmianki w źródłach o osadach na terenie gminy pojawiły się dopiero w XIII wieku. Przeprowadzono wówczas reformę. Wcześniejsze osady rozrzucone na większym obszarze zostały zgrupowane we wsie. Powstały w ten sposób: Nowe Żabno (Neutschau), Przyborów (Tschiefer), Rudno (Rauden), Lipiny (Lippen), Chełmek (Kölmachen), Lubięcín (Libenzig), Lubieszów (Liebschütz), Kietcz (Költzsch), Jodłów (Tarnaudorf), Dąbrowno (Eichau). W średniowieczu powstały również nowe miejscowości, w których przeważającym elementem narodowościowym byli Niemcy: Buczków (Buchwald), Jeziorna (Kattersee), Lelechów (Louisdorf), Stany (Aufhalt), Stara Wieś i Wrociszów (Heinzendorf). W 1251 roku w wyniku podziału z Dzielnicy Śląskiej wyodrębniono Księstwo Głogowskie w skład, którego weszły tereny gminy. W 1343 roku w wyniku walk z Czechami i Polakami Książę Głogowski zmuszony został do złożenia hołdu lennego Królowi Czech Janowi Luksemburczykowi, w związku z czym ziemie przeszły pod zwierzchność czeską. Również w XIV wieku nastąpił nowy podział administracyjny na dystrykty. Ziemie gminy weszły w skład dystryktów Sławskiego i Kożuchowskiego. Powstałe wsie do końca XIII wieku były wsiami książęcymi, jednak z czasem stały się lennami rodów rycerskich w większości pochodzenia niemieckiego. Była to celowa polityka królów czeskich, którzy nadając ziemie Niemcom zmniejszali wpływ książąt piastowskich. Jedynie Rudno stanowiło własność książęcą, a od XIV wieku klasztorną. Wrociszów stał się własnością Kożuchowa. W 1476 roku w Księstwie Głogowskim wybuchły wojny sukcesyjne, które niszczyły księstwo, od 1491 roku władzę w księstwie przejęli Jagiellonowie. Zarządzał nim Zygmunt Jagiellończyk (późniejszy król polski Zygmunt I Stary). W 1506 roku po wyborze Zygmunta na króla Polski księstwo wróciło pod panowanie Czech. Od 1526 roku władzę nad nim przejęli Habsburgowie. W okresie średniowiecza nie ominęły terenów dzisiejszej gminy kataklizmy, czego przykładem może być wielki głód jaki zapanował na tych terenach w 1315 roku. Z tego powodu na terenie Lipin zmarło 50% mieszkańców. Zaś w 1565 roku ziemie te nawiedziła olbrzymia niespotykana dotąd powódź w wyniku, której ucierpiały wsie Przyborów i Kietcz. W XVI lub XVII wieku powstała wieś Stary Staw. Granice Księstwa Głogowskiego przetrwały bez zmian do XVIII wieku, a co za tym idzie wszystkie ziemie gminy wchodziły w jego skład. W XVI i XVII wieku na terenie Śląska powstały wielkie własności ziemskie, duża część terenu gminy weszła w skład olbrzymich majątków Rechenbergów. Na terenach dzisiejszej gminy najwięcej posiadłości

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

miała rodzina Schönaichów, która odkupiła od następców Rechenbergów część ich włości, a na swą siedzibę obrała zamek w Siedlisku. Doprowadzili oni w XVII wieku do powstania majoratu Carolath. Pod ich panowaniem znalazły się wsie: Chełmek, Lipiny, Rudno, Dąbrowno oraz część Stanów. Coraz większy wpływ na przyległe wsie zaczęła odgrywać osada solna. Do jej domen zaliczone zostały: Przyborów oraz Kiełcz. Kolejnym znaczącym okresem w historii gminy jest czas trwania wojny trzydziestoletniej. Przez teren gminy przemaszerowały wojska szwedzkie, które spaliły kościół w Rudnie. Przez Odrę przeprawiały się w okolicach Stanów, gdzie również założyły obóz warowny. Podczas wojny trzydziestoletniej nastąpił odpływ z terenów gminy ludności pochodzenia polskiej, a napłynęła ludność pochodzenia niemieckiego. Historia gminy związana jest ściśle z rzeką Odrą, co kilkadziesiąt lat dochodziło do niszczycielskich powodzi (1625, 1736, 1872, 1903). W 1740 roku tereny gminy wraz z całym Śląskiem przeszły pod panowanie króla Prus Fryderyka II. Nastąpiła reforma administracji, w wyniku której gmina znalazła się w Departamencie Kamero-Wojennym w Głogowie, w powiecie kożuchowskim. Również w XVIII wieku powstała osada przewoźników rzecznych na terenie Starej Wsi (w późniejszym czasie powstanie z tego wieś Alte Fahre). Spokojne życie mieszkańców zakłóciły wojny napoleońskie. Wojska napoleońskie trzykrotnie przeprawiały się przez Odrę w okolicy Starej Wsi (1807, 1812, 1813). W 1813 roku doszło w okolicach wsi Lipiny do potyczki wojsk francuskich z wojskami rosyjskim. W XIX wieku doszło do powstania wolnych chłopów (w wyniku reform w Prusach). Między innymi wieś Lubięcín podzielona została na dwie części: własność szlachecką i wolnych chłopów. Na przełomie XVIII i XIX wieku powstały wsie Stawy, Okopiec, Radosławice, Helenówka, Józefów. Druga połowa XIX wieku to olbrzymi postęp techniczny w zjednoczonych Niemczech, szczególnie szybko rozwijała się budowa kolei żelaznej przydatnej zarówno podczas przewozów pasażerów jak i towarów. W 1889 roku powstała linia kolejowa łącząca Nową Sól z Kożuchowem. Przebiegała ona przez Ciepeliów, w którym wybudowano stację kolejową. W latach 1903 - 1907 wybudowana została linia kolejowa łącząca Nową Sól z Wolsztynem, przebiegała ona w okolicach wsi: Stany (gdzie wybudowano most kolejowy), Lipiny i Lubięcín, gdzie wybudowano stacje kolejowe. W okresie tym wybudowany został most na Odrze (1871), który znacznie ułatwił łączność mieszkańcom pobliskich osad oraz dopomógł w rozwoju szlaków handlowych. W okresie pierwszej wojny światowej mieszkańcy gminy brali czynny udział w walkach, czego dowodem jest wybudowany w latach dwudziestych XX wieku pomnik bohaterów tejże wojny.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Po dojściu do władzy Hitlera w Niemczech nastąpiła zmiana nazw niektórych miejscowości, które nowa władza uznała za zbyt słowiańskie: Przyborów - Tschiefer - Zollbrüken, Ciepeliów - Tschöplau - Waldruh, Nowe Żabno - Neutschuu - Schlifen. Zdobyte przez wojska radzieckie ziem dzisiejszej gminy po drugiej wojnie światowej (wszystkie miejscowości dzisiejszej Gminy Nowa Sól zostały wyzwolone przed 14 lutego 1945 roku) kosztowało życie kilkudziesięciu żołnierzy radzieckich. Świadcą o tym powojenne małe cmentarze żołnierzy radzieckich znajdujące się w Lipinach, Lubięcinie, oraz Ciepeliowie. Cmentarze te podczas porządkowania nekropolii i tworzenia cmentarzy żołnierzy radzieckich w 1948 roku, zostały zlikwidowane, a ciała przewieziono na cmentarz kożuchowski. Administracja na terenach należących obecnie do gminy wprowadzona została w pierwszych miesiącach 1945 roku. Miała ona za zadanie przejąć te ziemie oraz doprowadzić do osiedlenia się jak największej liczby polskich osadników. Początkowo na obszarze tym funkcjonowały dwie gminy: Gmina Lipiny obejmująca 14 miejscowości: Buczków, Chełmek, Dąbrowno, Drogoniów, Jeziorna, Jodłów, Józefów, Lipiny, Lubięcin, Okopiec, Przyborów, Radosławice, Stany, Stawy oraz Gmina Stary Cień (tak w latach powojennych nazywano Stare Żabno) obejmująca 9 miejscowości: Ciepeliów, Kietcz, Lelechów, Nowe Żabno, Opalenica (nazwa Wrociszowa do lat 40-tych), Stara Wieś, Stary Staw. W 1946 roku gminę przeniesiono do Opalenicy. Taki podział administracyjny istniał do roku 1954, kiedy decyzją Wojewódzkiej Rady Narodowej powiat nowosolski podzielono na gromady. Miejscowości dzisiejszej gminy weszły w skład następujących Gromad: Gromada Stare Żabno (Kietcz, Nowe Żabno, Stara Wieś), Gromada Wrociszów (Ciepeliów, Lubieszów, Rudno, Stary Staw, Wrociszów), Gromada Studzieniec (Lelechów), Gromada Lipiny (Lipiny, Stany), Gromada Lubięcin (Buczków, Chełmek, Dąbrowno, Drogoniów, Jeziorna, Jodłów, Józefów, Lubięcin, Okopiec, Radosławice, Stany), Gromada Przyborów (Przyborów). Podział ten przetrwał jedynie cztery lata. W 1958 roku zlikwidowano Gromadę Przyborów oraz Gromadę Lipiny. Przyborów włączono do Gromady Stare Żabno, a Lipiny i Stany do Gromady Lubięcin. Kolejna zmiana nastąpiła w 1961 roku - włączono wówczas wieś Lelechów do Gromady Wrociszów, zaś z Gromady Stare Żabno wyłączono wieś Stare Żabno i włączono ją do miasta. Po dziesięciu latach funkcjonowania administracji w tym kształcie nastąpiły istotne zmiany. W 1972 roku zlikwidowano Gromadę Wrociszów, a wsie wchodzące w jej skład włączono do Gromady Stare Żabno, jednocześnie zmieniając nazwę Gromady na Nową Sól. Od tego czasu na terenie dzisiejszej Gminy Nowa Sól istniały dwie Gromady: Gromada Lubięcin i Gromada Nowa Sól. W 1972 roku powrócono

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

do starych nazw gminy. Kolejna zmiana dokonała się w 1976 roku. Decyzją Wojewódzkiej Rady Narodowej zlikwidowano Gminę Lubięcín, a wsie wchodzące w jej skład włączono do Gminy Nowa Sól. Tak powstała jednostka administracyjna, która bez większych zmian

Buczków - mała osada powstała prawdopodobnie pod koniec okresu średniowiecznego lub na początku XVI wieku. W 1791 roku wieś została włączona do majątku ziemskiego Chełmka, będącego własnością rodziny von Schönaich z Siedliska. W 1868 roku, jako właściciele folwarku, wymienia się rodzinę książęcą Hohenzollern-Hechingen. Po 1945 roku rozwój wsi był ograniczony i następował tylko w niewielkim stopniu. Pierwsza nazwa miejscowości to Buchwald, od 1791 do 1945 roku, przemianowane na Buków w latach 1945-1950, a następnie przyjęło nazwę Buczków od 1951 roku.³

Chełmek - wcześniej zwane Kochanowo (niem. Kölmchen). Wieś położona w powiecie nowosolskim posiada metrykę średniowieczną. Pierwszym wzmiankowanym w 1447 r. właścicielem majątku ziemskiego był Nikel Zefelth (Sefeld). Przez pewien czas Chełmek wchodził w skład majątku Lubięcín, którego właścicielem w tym czasie była rodzina von Niesemeuschel. W XVI w. posiadłość ziemską znajdowała się w rękach rodziny von Kalckreuth (na stronie Lubuskiego Konserwatora Zabytków- rodzina von Kreckwitz), w 1667 r. należała do Melchiora von Dyhern. W XVIII wieku wieś w rękach rodziny von Kottwitz. W 1758 r. Adam Melchior von Kottwitz sprzedał posiadłość Friedrichowi Hansowi Carlowi von Schönaich. W 1845 r. Chełmek należał już do rodziny Pignatelli książąt Acerenza i Belmonte, spokrewnionej z rodziną von Biron przez małżeństwo Joanny Katarzyny von Biron, córki Piotra Birona, właściciela Żagania, z Francesco Pignatelli. W 1864 r. majątek należał do Ludwika von Schönaich, a po 1868 r. do rodziny książęcej Hohenzollern-Hechingen. W 1933 r. posiadłość należała do rodziny von Rothenburg. Po zakończeniu II wojny światowej wieś nosiła nazwę Kochanowo. Majątek ziemski, do którego należały folwarki Sabinengrund, Adelheidhof i Köhlerei rozparcelowano a zbudowania folwarczne przejęły Lasy Państwowe, które użytkują obiekty do dnia dzisiejszego. W latach 80. XX w. zmieniono nazwę miejscowości na obecną. We wsi dwa założenia- na granicy z Lubięcínem założenie dworsko-folwarczne, z istniejącymi do dzisiaj budynkami gospodarczymi, podwórzem oraz budynkiem mieszkalnym, może przebudowany dwór. Na południowym krańcu wsi drugie założenie składające się z pałacu i dworu, założenia parkowego. Prawdopodobnie budynek pałacu zbudowany na murach starszej budowli, wielokrotnie

³Por. z Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego, strona 41.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

przebudowywany i rozbudowywany. Czy stojący obok pałacu dwór był jednością z pałacem – nie wiadomo. Przy rozbudowie pałacu założono park krajobrazowy położony w części południowej założenia. Do całości założenia prowadziła brama wjazdowa.⁴



Ryc. 1. Dawny układ wsi Chelmek (za: www.zamkilubuskie.pl/chelmekkolmschen/)

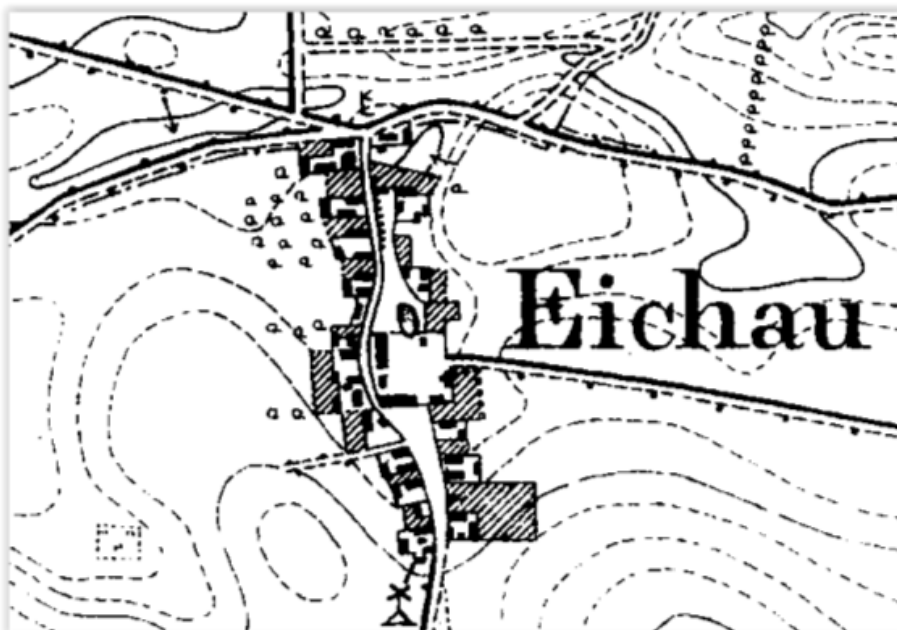
Ciepielów - Czepelaw (1418 r.), Tschöplau (1791 r.), Waldruh (1937 r.). Historia niewielkiej wsi Ciepielów ściśle związana jest z dziejami miejscowego majątku ziemskiego, który wielokrotnie zmieniał swoich właścicieli. Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1418 roku. W 1592 roku właścicielem Ciepielowa był Wolf von Braun, prawdopodobnie to właśnie rodzina Braunów wzniosła pierwszą siedzibę na terenie folwarku. W pierwszej połowie XVII wieku Ciepielów znalazł się w rękach rodu von Nassau, a następnie Karla von Löbber, który w około 1680 roku sprzedał majątek ponownie rodzinie von Braun.

⁴ Za: www.Zamkilubuskie.Pl/Chelmekkolmschen/

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

W tym okresie wieś liczyła 174 mieszkańców, a oprócz folwarku istniały 3 gospodarstwa kmiecie, 13 zagrodniczych, 5 komorniczych, młyn wodny oraz 31 zabudowań. W połowie tego stulecia Ciepiałów przeszedł w posiadanie starosty kożuchowskiego, Friedricha Wilhelma Schönknechta, co zaowocowało znaczną rozbudową folwarku, uruchomieniem browaru, gorzelni, wiatraka, zakładu wikliniarskiego i kuźni. W 1864 roku posiadłość nabyła rodzina Eichner, a w 1898 roku Ciepiałów stał się własnością Richarda Pietrusky'ego. Po II wojnie światowej zabudowania folwarku przekształcono w Państwowe Gospodarstwo Rolne, które funkcjonowało do lat 90. XX wieku, a w 1966 roku przeprowadzono kapitalny remont dworu, jednakże ostatnia przebudowa całkowicie zatarła pierwotną formę.⁵

Dąbrowno - Eichen (1507 r.), Eiche (1791 r.), Eichau (1844 r.), Dębów (1946 r.). Wieś o średniowiecznej metryce, związana z majątkiem w Siedlisku. W 1507 roku właścicielem wsi był Balthazar von Rechenberg, od 1561 roku wieś wchodziła w skład dóbr książąt von Schönaich. Majątek często dzierżawiony. Ostatnim dzierżawcą przed 1945 był Kurt Isenberg, właściciel majątku w Lubięcinie.⁶



Ryc. 2. Dawny układ wsi Dąbrowno (za: www.zamkilubuskie.pl/dabrowno-eichau/)

⁵Por. z Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego, strona 58.

⁶ Za: www.Zamkilubuskie.Pl/Dabrowno-Eichau/

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Jeziorna - Katerse (1670 r.), Kattersee (1791 r.). Wieś Jeziora położona nad Jeziorem Jeziorno, została odnotowana po raz pierwszy w 1670 roku. W 1791 roku wieś, razem z sąsiednim folwarkiem Josephof (dzisiejszy Józefów) nad Jeziorem Sławskim, należała do baronów Fernemont von Barwitz ze Sławy, a w XIX wieku do rodziny von Haugwitz. W 1844 roku wieś liczyła 37 domów, szkołę ewangelicką, folwark i wiatrak, a mieszkańców było 224, z czego 16 było wyznania katolickiego. Już w latach 30. XX wieku wykorzystano niewielkie jezioro do celów rekreacyjnych. W latach 90. XX wieku budownictwo lotniskowe zdominowało krajobraz wsi.⁷

Jodłów – Polnisch Tarnau Vorwerk (1844 r.), Tannendorf (1937 r.), Jodłowo (1946 r.). Osada została najprawdopodobniej założona na początku XVII wieku, kiedy właściciele okolicznych terenów Schönaichowie z Siedliska prowadzili akcję zagospodarowania terenów wokół Jeziora Tarnowskiego Dużego. Położony w pobliżu obecnej wsi folwark uwzględniony został na mapie baronatu siedlisko – bytomskiego z początku XVII wieku. W 1844 roku prócz folwarku i owczarni wzmiankowano 19 posesji i 150 mieszkańców w miejscowości PolnischTarnau (nazwa od Jeziora Tarnowskiego Dużego). W tym czasie folwark wraz z pobliskimi wsiami Dąbrowno i Okopiec tworzył jedną całość ziemską. W latach 1937-1945 obowiązywała nowa nazwa – Tannendorf. Gospodarstwo funkcjonowało do końca II wojny światowej. Później tylko niewielki odsetek mieszkańców Jodłowa utrzymywał się z pracy na roli, pozostali byli pracownikami Lasów Państwowych. W latach 80. wieś stopniowo zaczęła się przekształcać w miejscowość lotniskową. Obszar cypla został wyznaczony na pole biwakowe, a w pozostałej części wsi powstało wiele nowych domów mieszkalnych i lotniskowych oraz kilka budynków przeznaczone na usługi handlowe i hotelarskie.⁸

⁷Por. z Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego, S. 73.

⁸ Za: [www.Wikipedia.Org/Wiki/Jod%C5%82%C3%B3w_\(Wojew%C3%B3dztwo_Lubuskie\)](http://www.Wikipedia.Org/Wiki/Jod%C5%82%C3%B3w_(Wojew%C3%B3dztwo_Lubuskie))

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027



Ryc. 3. Dawny układ wsi Jodłów (za: www.zamkilubuskie.pl/wp-content/uploads/2016/12/Jod%C5%82%C3%B3w-1896-lubuskie.png)

Kielcz - Kelz (1295 r.), Költsch (1791 r.), Kielc (1946 r.). Pierwsze wzmianki o wsi datują się na rok 1295. Początkowo miejscowość przybrała formę układu ulicówki, rozwijając się wzdłuż lokalnej drogi z Otnia do Bytomia Odrzańskiego. Brak jest jednak informacji o właścicielach wsi w średniowieczu. Prawdopodobnie pod koniec XVI wieku wieś została włączona do królewskiej domeny solnej w Nowej Soli. Około 1771 roku otwarto w Kielczu szkołę ewangelicką. Wieś rozwijała się w XIX wieku – w 1844 roku liczyła 89 domostw, w tym 36 gospodarstw chłopskich, działała szkoła (z 140 dziećmi), cmentarz z dzwonnica, 3 wiatraki, kuźnia, 2 młyny wodne (Mühlenwerden i Költschmühle). Pod koniec XIX wieku w Kielczu pojawił się budynek restauracji, zwany domem ludowym, oraz remiza strażyacka, obecnie pełniąca funkcję kaplicy katolickiej. W latach międzywojennych XX wieku uruchomiono lokalną przeprawę promową przez Odrę, głównie w celu transportu płodów rolnych. Kilku mieszkańców zajmowało się przewozem rzeczny, posiadając barki. W 1926 roku w miejscowości mieszkało 583 osoby. W latach 80. XX wieku uruchomiono zakład

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

przetwórstwa drewna. Miejscowa szkoła podstawowa funkcjonowała do roku 2000, obsługując dzieci z kilku pobliskich wsi, takich jak Ciepiałów, Stary i Nowy Żabno.⁹

Lelechów - Louisdorf (1517 r.), Ludwików (1946 r.). Mimo średniowiecznej metryki pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1517 roku. W tym czasie była własnością rycerza Bergera zu Nibisch. Kolejnymi właścicielami wsi byli bracia Berger-Hans, Kaspar, Ernst, Siegismund. Brak informacji co do właścicieli wsi w XVII wieku. Pod koniec XVIII wieku właścicielami wsi i majątku była rodzina von Knobelsdorff. Właścicielem wsi w 1771 roku był Abraham Gottlob baron von Knobelsdorff, syn Johanna Tobiasa, właściciela Studzieńca i Podbrzezia górnego. W 1844 roku majątek był w rękach rodziny von Dilthen. W 1868 roku majątek zakupiła rodzina Schwedtfeger z Podbrzezia Dolnego. W latach 30-tych XX wieku majątek był w posiadaniu Magnusa hrabiego Schack von Wittenau. Dzierżawcą majątku był Rudolf Bauman.¹⁰



Ryc. 4. Dawny układ wsi Lelechów (za: www.zamkilubuskie.pl/lelechowlouisdorf/#&gid=1&pid=1)

Lipiny - Lypin (1360 r.), Lyppen (1507 r.), Lippen (1791 r.). Wieś Lipiny została prawdopodobnie założona pod koniec XIII wieku. Po podziale księstwa glogowskiego w 1360 roku, Lipiny znalazły się w królewskiej (czeskiej) części. W 1381 roku wieś stała się częścią dóbr Nickela von Rechenberga (majątek siedlisko-bytomski). Kościół podległy parafii w Lubięcinie istniał już tradycyjnie w 1416 roku. W połowie XVIII wieku otwarto szkołę ewangelicką, której budynek spłonął w wielkim pożarze wsi w 1781 roku, jednak został

⁹Por. z Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego, strona 76-77.

¹⁰ Za: www.Zamkilubuskie.Pl/Lelechowlouisdorf/

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

odbudowany 10 lat później. W 1800 roku miejscowy kościół został rozebrany, prawdopodobnie zniszczony przez pożar, który strawił budynki parafialne. W 1813 roku pod Lipinami doszło do potyczki oddziałów francuskich z rosyjskimi, a według niektórych źródeł, dowodził nimi ks. Józef Poniatowski. W Lipinach działały owczarnia (1550 owiec), szkoła ewangelicka (160 dzieci), kuźnia, pięć wiatraków i leśniczówka. Na okolicznych wzgórzach uprawiano winorośl. W 1926 roku wieś liczyła 710 mieszkańców, a dzierżawcą majątku był Herman Karnetzki. W 1945 roku otwarto polską szkołę (do 2000 roku filia szkoły w Lubięcinie), utworzono urząd pocztowy i posterunek Milicji Obywatelskiej. W latach 80. XX wieku, staraniem ludności wyznania prawosławnego, wzniesiono niewielką świątynię, podlegającą parafii w Kożuchowie. Na początku lat 90. XX wieku zlikwidowano lokalną linię kolejową.¹¹

Lubieszów - Lubzna (ok. 1305 r.), Lobschicz (1349 r.), Liebschütz (1791 r.), Lubznica (1946 r.). Wieś wymieniona była po raz pierwszy w źródłach historycznych w 1305 roku, jako Lubzna. Od połowy XV wieku dobra należały do rodu von Reiche. W 1671 roku właścicielką Lubieszowa była Anna von Schmolke z domu Brausin, a po niej majątek objął Joachim Friedrich von Schmolke. Kolejnym właścicielem wsi był Karl Siegmund von Stössel wymieniany w latach 1718 i 1727 w spisach dóbr ziemskich. W 1791 roku Lubieszów należał do hrabiego von Kalkreuth z Podbrzezia Dolnego. Według opisu we wsi znajdował się wówczas folwark. Od połowy XIX stulecia majątek często zmieniał właścicieli – w 1868 roku posiadaczem majątku był Jung, w 1870 roku baron von Knobelsdorf z Buchałowa, 1876 roku Otto von Reiche. Prawdopodobnie z jego inicjatywy zbudowano rezydencję, którą otoczono parkiem. Posiadłość pozostała w rękach Otto von Reiche do 1910 roku. Począwszy od drugiej dekady XX wieku dobra należały do Wernera Ritsch, następnie w 1912 roku do rodziny von Unruh, w 1919 roku do Rudolpha Fritz. Na początku lat trzydziestych XX wieku prawo własności nabył Wilhelm Koenig i w jego rękach posiadłość pozostała do 1945 roku. Po wojnie majątek przejął Skarb Państwa, a następnie zorganizowano w nim PGR. W czasie funkcjonowania PGR w dworze urządzono mieszkania dla pracowników.¹²

¹¹ Por. z Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego, strona 108-109.

¹² Za: www.Lwkz.Pl/Web/Monument/Show/Id/489

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027



Ryc. 5. Dawny układ wsi Lubieszów (za: www.zamkilubuskie.pl/wp-content/uploads/2009/06/Lubiesz%C3%B3w-lubuskie.jpg)

Lubięcín - Lawbenczuk (1446 r.), Lubentz (1580 r.), Liebenzig (1791 r.), Kochanowo Wielkie (1946 r.). Pierwsze zapiski o miejscowości Lubięcín datują się na rok 1372 i odnoszą się do miejscowej parafii, której początki sięgają XIII wieku. Zgodnie z przekazem, pierwszy kościół parafialny pw. św. Katarzyny (wzniesiony na wzniesieniu między jeziorami - Lubięcińskim i Kochanowo) miał zostać zbudowany około 1201 roku. W XIX wieku kościół przeszedł kolejne prace renowacyjne, pełniąc również funkcję kościoła cmentarnego. W latach 80. XX wieku przeszedł remont i został zabezpieczony. W latach 2017-2018 przeprowadzono przy nim prace konserwatorskie i restauratorskie, obecnie jednak pozostaje nieczynny. W XVI wieku Lubięcín należał do rodziny von Dyherrn, a w XVII stuleciu do rodu von Stosch. W 1765 roku wspomina się o rodzinie von Schönaich z Siedliska. W roku 1791 w Lubięcínie wspomniano o dwóch kościołach – katolickim i ewangelickim, dwóch domach parafialnych, szkole katolickiej (założonej w 1742 roku), siedzibie pańskiej, dwóch folwarkach, dwóch karczmach, 10 gospodarstwach kmiecych, 12 zagrodnikach, 36 komornikach oraz dwóch młynach wiatrowych. Do majątku ziemskiego należał folwark Teich (obecnie Stawy) z siedmioma zabudowaniami. W 1841 roku książę Louis von Schönaich zdecydował się na sprzedaż Lubięcína wraz z Chełmkiem Karłowi Germershausenowi. Jednakże, dwa lata później, Germershausen odsprzedał majątek księciu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Acerenzowi Pignatelli. W 1828 roku otwarto szkołę ewangelicką w Lubięcinie. Budynek z dwiema izbami lekcyjnymi, mieszkaniem dla nauczyciela i organisty został wzniesiony w latach 1827-1829. Wieś zamieszkiwało 733 osób w 92 domostwach. W drugiej połowie XIX wieku właściciele majątku rozbudowali folwark, który specjalizował się w hodowli owiec, a przy nim uruchomiono gorzelnię w 1880 roku. W 1907 roku przez Lubięcin poprowadzono linię kolejową relacji Nowa Sól – Wolsztyn, która działała do lat 90. XX wieku. Na początku XX wieku w Lubięcinie zaszły zmiany urbanistyczne, a nowe budynki powstawały głównie wzdłuż drogi do Konotopu. Wzniesiono budynek poczty, restaurację z salą taneczną, remizę strażacką i kuźnię. Po 1945 roku w zabudowaniach folwarku utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne, które działało do lat 90. XX wieku, a obecnie część gospodarstwa znajduje się w rękach prywatnych. W latach 60. nastąpiła rozbudowa tartaku, który od lat 80. był filią zielonogórskich zakładów meblowych, a w 2000 roku zakład przejęła prywatna spółka. W roku 1960 w Lubięcinie wzniesiono drugi budynek szkolny, który następnie przeszedł rozbudowę w latach 1990-1991. W wyniku reformy szkolnej w 1999 roku przy szkole utworzono gimnazjum. W latach 50. funkcjonowało stałe kino w Lubięcinie. Nowoczesny pawilon handlowy został oddany do użytku w 1976 roku. W połowie lat 80. W zabytkowym młynie utworzono lokal gastronomiczny z salą taneczną. W roku 2000 w Lubięcinie mieszkało 725 osób, a na obszarze wsi, wraz ze Stawami i Radosławicami, funkcjonowało 108 gospodarstw rolnych. Działało 18 zakładów usługowo-produkcyjnych, w tym dwa związane z branżą drzewną.¹³

Nowe Żabno - Szczabna Nova (1295 r.), Tschawe (1518 r.), NeuSchau (1791 r.), NeuTschau (1844 r.), Schliefen (1937 r.), Nowy Cień (1945 r.), Żabno Nowe (1946). Wieś swoim powstaniem sięga czasów średniowiecznych. Pierwsze wzmianki pojawiły się w 1295 r. W średniowieczu wieś należała do własności rycerskiej Lasocina. W roku 1518 Hans von Kottwitz sprzedaje wieś braciom Georgowi i Balthazarowi von Promnitz. W końcu XVIII w. – własność Heinricha Gottloba von Lüttwitz. W 1845 r. właścicielem Nowego Żabna była rodzina von Lehsten-Dingelstädt z Lasocina. W 1926 r. miejscowy folwark znajdował się w rękach Arnolda Wünsche a ostatnim przed 1945 r. właścicielem był Werner Wiedenbeck. W 1937 r. władze niemieckie dokonały zmiany nazwy miejscowości na Schliefen. Po II wojnie światowej majątek rozparcelowano. Pod koniec XVIII wieku były wzmianki o siedzibie

¹³Por. z Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego, strona 112-114.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

dworskiej za czasów rodziny von Lüttwitz. Kolejna informacja pochodziła z połowy XIX wieku. Niestety dwór nie zachował się. Prawdopodobnie zniszczony podczas działań wojennych 1939-1945.¹⁴



Ryc. 6. Dawny układ wsi Nowe Żabno (za: www.zamkilubuskie.pl/wp-content/uploads/2009/07/Nowe-%C5%BBabno-1933-lubuskie.png)

Przyborów - Prziborow (1295 r.), Tschiefer (1791 r.), Zollbrücken (1937 r.). Osadnictwo na tym obszarze zaczęło się w okresie epoki brązu, a badania archeologiczne przeprowadzone w latach 60. XX wieku ujawniły obecność gęstej osady sięgającej aż 600 lat wstecz. Odkryto istnienie dużego cmentarzyska ciałopalnego związanej z kulturą łużycką (ok. 1300-600 lat p.n.e.). Przyborów, wieś powstała w średniowieczu, a pierwsze wzmianki o niej pochodzą z 1295 r., kiedy to allodium (własność rycerska) Clemensa Prziborow stało się miejscem osiedlenia. Po roku 1589 Przyborów, wraz z wsiami Modrzyca i Koserz, wszedł w skład nowosolskiej domeny solnej. Mieszkańcy świadczyli również usługi przewozowe, które kontynuowano do końca XIX wieku. W 1750 r. mieszkańcy posiadali 4 barki i 4 łodzie. W 1791 roku Przyborów liczył 837 mieszkańców, a na jego obszarze znajdowała się szkoła ewangelicka, otwarta w 1787 roku, wolne gospodarstwo rolne, 17 gospodarstw kmiecych, 102 komornicze, 4 młyny wiatrowe i 12 innych domów, co łącznie dawało 137 zabudowań. W okresie wojen napoleońskich ludność wsi była zaangażowana w prace remontowe mostu

¹⁴ Za: www.Zamkilubuskie.Pl/Nowe-Zabnoneu-Tschau-Schliefen1936/

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

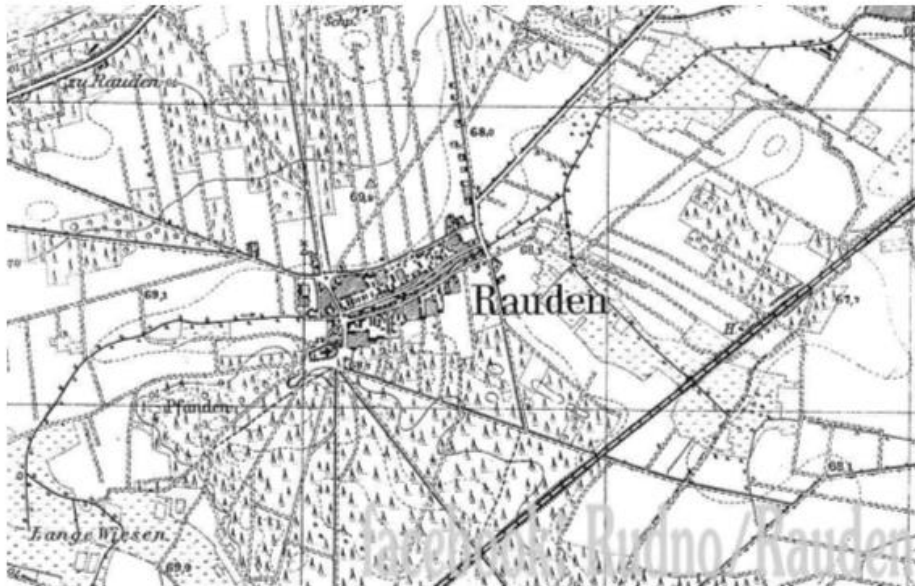
na starorzeczu Odry i budowę przepraw dla wojsk. Po powodzi w 1903 roku rozpoczęto budowę wałów przeciwpowodziowych, a wcześniej, w połowie XIX wieku, przeprowadzono prace melioracyjne, w tym budowę kanału Kopalnica. We wsi działało królewskie nadleśnictwo z kompleksem leśnym położonym na prawym brzegu Odry, obejmujące 141 gospodarstw rolnych, niewielki folwark, 4 wiatraki i cegielnię. W roku 1926 wieś zamieszkiwało 1030 osób, a miejscowy folwark był w posiadaniu nadleśniczego Bogdta. W czasie działań wojennych zniszczony został most na Starej Odrze, który później zastąpiono ziemną groblą z przepustem. Droga i system przeciwpowodziowy zostały zmodernizowane w latach 1997-2000. Od 1945 roku w Przyborowie istnieje szkoła podstawowa, którą rozbudowano w latach 1987-1988. W latach 1979-1982 w Przyborowie zbudowano kościół pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej i utworzono niezależną parafię. Plebanię wybudowano w latach 1983-1987.¹⁵

Rudno - Rawden (1486 r.), Rauden (1791 r.). Wieś Rudno, zaliczana do starszych miejscowości w powiecie nowosolskim, swą nazwę prawdopodobnie zawdzięcza obecności rudy darniowej w okolicy. Pierwsze wzmianki o tej miejscowości datują się na 1261 rok, gdy książę glogowski Konrad I zezwolił wówczas właścicielowi wsi na przeprowadzenie translokacji z zastosowaniem prawa niemieckiego. Nadanie nowych praw w tym okresie sugeruje, że Rudno było już w połowie XIII wieku uformowaną wsią. Osada, założona w układzie ulicówki, być może była w posiadaniu rycerskim do końca XIII wieku. W początkach XIV wieku Rudno przeszło już we władanie książęcą. W 1314 roku księżna glogowska Mechtylda sprzedała wieś klasztorowi magdalenek w Bytomiu Odrzańskim. Wieś ponownie pojawiła się na kartach historii na początku XVII wieku, kiedy znalazła się w domenie ziemskiej rodziny Schönaich z Siedliska (około 1604 r.). Miejscowy kościół parafialny pod wezwaniem św. Tomasza Judy powstał w połowie XIII wieku i jest jednym z najstarszych województwa lubuskiego. Kościół otoczono kamiennym murem. Do 1731 roku pełnił funkcję kościoła parafialnego, a następnie stał się filią parafii św. Michała w Nowej Soli, obecnie należącej do parafii św. Józefa Robotnika. Ludność Rudna zajmowała się głównie rolnictwem i eksploatacją lokalnej rudy potrzebnej dla nowosolskich hut. W 1933 roku rodzina Lange dzierżawiła niewielki majątek ziemski. Po 1945 roku rozwój wsi postępował powoli, jednak dopiero w latach 70. i 80. zbudowano kilka nowych

¹⁵Por. z Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego, strona 175-177.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

domów mieszkalnych i pawilon handlowy. W tym czasie rozrastające się osiedle domów jednorodzinnych w Nowej Soli zbliżyło się do Rudna, zacierając stopniowo granicę między miejscowościami.¹⁶



Ryc. 7. Dawny układ wsi Rudno (za:

www.facebook.com/photo/?fbid=774330806104725&set=pb.100066829629528.-2207520000&locale=pl_PL)

Stany - Wieś Stany (niem. Auhalt) leży na uboczu, przy wschodnim brzegu Odry. Oddalona jest około 6 km na północny wschód od Nowej Soli. Najstarsze dzieje wsi nie są znane. Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1740 roku. Jednakże już dwa wieki wcześniej funkcjonowała tu przeprawa promowa, odgrywająca istotną rolę w okresie wojny trzydziestoletniej, kiedy to w jej pobliżu zlokalizowano warowny obóz wojskowy. W połowie XVIII wieku wieś podzielona była na dwie części: północna należała do książąt von Schönaich z Siedliska, południowa stanowiła własność królewską. W 1844 roku w części królewskiej swą siedzibę miał rewir leśny, ludność trudniła się przewoźnictwem i tkactwem.¹⁷

Stara Wieś - Fährhäusel (pocz. XVII w.), Fährhäuser (1791 r.), Alte Fähre (1844 r.), Kolonia Stara Wieś (1945 r.). Historia tej miejscowości jest ściśle związana z istnieniem

¹⁶Por. z Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego, strona 182-183.

¹⁷ Za: www.Lwkz.PL/Web/Monument/Show/Id/572

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

przeprawy przez rzekę Odrę, której początki sięgają najpóźniej połowy XVI wieku. Po utworzeniu warzelni soli w Nowej Soli, przeprawa pełniła funkcję transportową, szczególnie do przewozu drewna opałowego z lasów zlokalizowanych po prawej stronie rzeki. Przeprawa i niewielka osada zostały uwzględnione na mapie baronatu siedlisko-bytomskiego z początku XVII wieku. Zgodnie z przekazami historycznymi, w okresie wojen napoleońskich kilkakrotnie budowano wojskowe przeprawy na tym obszarze. Mosty pontonowe umożliwiały Francuzom przemieszczanie się w 1807 roku podczas przygotowań do szturm na Głogów, a następnie sojuszniczym wojskom Napoleona zmierzającym na Rosję. W XIX wieku osada przewoźników rozwinęła się, stając się niewielką wsią-kolonią. Oddanie do użytku w 1871 roku pierwszego mostu nowosolskiego (początkowo planowanego w Starej Wsi) spowodowało trudności finansowe mieszkańców, którzy wcześniej utrzymywali się z przewozu. Po 1945 roku we wsi wzniesiono kilka nowych budynków mieszkalnych i gospodarczych. Po powodzi z 1903 roku, wioska została zabezpieczona wałami przeciwpowodziowymi, jednak w 1930 roku doszło do podtopienia, a w 1997 cała wioska znalazła się pod wodą.¹⁸

Stary Staw - Teichhof (1791 r.), Teich (1937 r.). Początki Starego Stawu, choć pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z końca XVIII wieku, sięgają XVI–XVII wieku. W tym okresie osada należała do majątku ziemskiego w Otyniu, początkowo będącego własnością rodu von Rechenberg, a od 1649 roku zakonu jezuitów. W 1791 roku Stary Staw był częścią uposażenia Królewskiego Instytutu Szkolnego, powstałego w Otyniu po kasacji zakonu jezuitów. Wówczas w rejestrach odnotowano istnienie folwarku, 6 zagrodników, 4 komorników, młyna wodnego, co łącznie dawało 15 budynków i 83 mieszkańców. W połowie XIX wieku właścicielką majątku była księżna żagańska Dorota de Talleyrand-Perigord, a wieś składała się z folwarku, 16 gospodarstw i katolickiej szkoły, zamieszkaną przez 116 osób. W tym okresie funkcjonowały także dwa młyny – wiatrowy oraz nowo wybudowany nad Czarną Strugą młyn wodny o nazwie Altkussermühle. W 1915 roku wieś liczyła 98 mieszkańców, w tym 5 ewangelików. Na początku XX wieku wybudowano nową szkołę. Po 1945 roku we wsi powstało kilka nowych budynków mieszkalnych i gospodarczych.¹⁹

Wrociszów - Heinricivilla (1287 r.), Heinzendorf (1791 r.), Opalenice (1945 r.). Miejscowość Wrociszów po raz pierwszy pojawiła się w źródłach pod koniec XIII wieku, choć

¹⁸Por. z Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego, strona 198–199.

¹⁹Por. z Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego, strona 202.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

początki osady sięgają połowy tego stulecia. W 1287 roku Wrociszów stanowił własność rycerską kasztelana kożuchowskiego Dietricha von Pesna, a w 1295 roku wymieniał się jego spadkobiercą, Theodora. Bracia Hans i Johann Stiefmutter zakupili Wrociszów w 1405 roku. W kolejnych latach wieś była własnością miasta Kożuchowa i wielokrotnie była dzierżawiona. W połowie XIX wieku, po kilku pożarach, wzniesiono murowane zagrody, co znacząco zmieniło oblicze wsi. Wśród istniejących obiektów w Wrociszowie działała szkoła ewangelicka, wiatrak, gorzelnia oraz dwie olejarnie. Na przestrzeni początku XX wieku powstał budynek restauracji z salą taneczną oraz nowe budynki gospodarcze. Po zakończeniu II wojny światowej Wrociszów stał się centralną siedzibą władz gminy Opalenice, obejmującej 20 wsi i osad. W okresie powojennym struktura zabudowy wsi uległa niewielkim zmianom, wzniesiono kilka nowych budynków mieszkalnych i gospodarczych.²⁰



Ryc. 8. Dawny układ wsi Wrociszów (za: www.zamkilubuskie.pl/wp-content/uploads/2010/06/Wrocisz%C3%B3w-1933-lubuskie.png)

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to historycznie ukształtowany w wyniku działalności człowieka krajobraz naturalny, na obszarze którego występują nakładające się na siebie elementy kulturowe powstałe na przestrzeni wieków.

Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy

²⁰Por. z Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego, strona 220-221.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody.

Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Krajobraz kulturowy gminy Nowa Sól typologicznie podzielić można następująco:

- układy dworsko-parkowe, folwarczne i ruralistyczne, kształtowane już od XIII wieku (Kiełcz, Lipiny, Lubięcín, Przyborów), XV wieku (Chełmek), XVI wieku Dąbrowno);
- młynarstwo rozwijające się od XVIII wieku przede wszystkim w Lubięcinie;
- miejscowości letniskowe: Jodłów, powstały jeszcze w XVII wieku;
- winiarstwo w Starej Wsi;
- cmentarze,
- miejsca pamięci i wydarzeń historycznych,
- dziedzictwo niematerialne

5.2.3.1. Zabytki nieruchome

Zabytek nieruchomy to nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będącą dziełem człowieka lub związana z jego działalnością i stanowiąca świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 2 ustawy z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wśród zabytków na terenie gminy można wymienić najważniejsze:

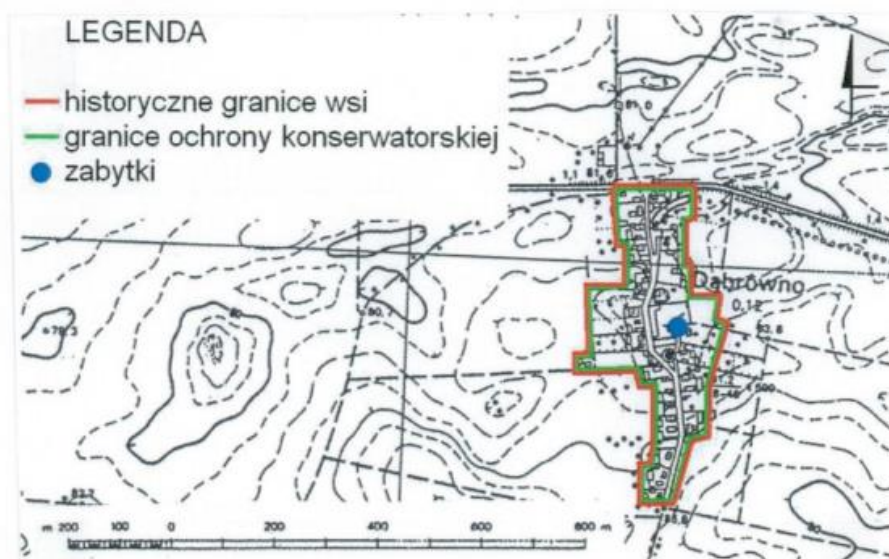
UKŁADY RURALISTYCZNE

Układ ruralistyczny Dąbrowna

Wieś pierwotnie w układzie owalnicy, z zabudową wzdłuż wrzecionowato schodzących się dróg, z centralnie zlokalizowanym zespołem folwarcznym. Na pocz. XX w. układ przekształcił się w ulicówkę, z zabudową wzdłuż głównej arterii komunikacyjnej. Historyczny układ ruralistyczny wsi Dąbrowno jest czytelny. Wiele budynków o walorach zabytkowych uległo przekształceniom w wyniku prowadzonych remontów. Współczesna

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

zabudowa powstaje na obrzeżach historycznego układu. Historyczny układ ruralistyczny wsi wyznacza zabudowa w układzie ulicówki wzdłuż głównej arterii komunikacyjnej. Zwarta, z zachowaną jednolitą linią zabudowy. Dominuje zabudowa zagrodowa, przy czym budynki gospodarcze głównie parterowe z użytkowym poddaszem, kryte dachami dwuspadowymi, w układzie szczytowym lub kalenicowym do drogi. Budynki gospodarcze ceglane i tynkowane, w głębi podwórek. Wzdłuż głównej drogi niewielki starodrzew w postaci nasadzeń lip, kasztanowców. W centrum miejscowości wyschnięty staw.



Ryc. 9. Układ urbanistyczny miejscowości Dąbrowno (za: nid.mapy)

Układ ruralistyczny Kielcza

Pierwotnie miejscowość miała układ ulicówki, która rozwinęła się wzdłuż lokalnej drogi z Otnia do Bytomia Odrzańskiego (ul. Odrzańska). Wieś rozbudowała się w kierunku południowym tworząc układ wielodrożnicy. Współczesna zabudowa powstała na południu wsi, na obrzeżach historycznego układu. Historyczny układ ruralistyczny wsi Kielcz wyznacza zabudowa w układzie ulicówki z zabudową wzdłuż głównej ulicy Odrzańskiej. Zabudowa wsi w części o charakterze historycznym z zachowaną jednolitą linią zabudowy, budynki głównie parterowe z użytkowym poddaszem, mieszkalne i gospodarcze, kryte dachami dwuspadowymi w układzie szczytowym lub kalenicowym do drogi. Dominuje układ zagrodowy, w którym jedna elewacja budynku mieszkalnego przylega do ulicy,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

natomiast budynki gospodarcze ustawione są równolegle lub prostopadle do mieszkalnego, w głębi podwórek lub przy ulicy.



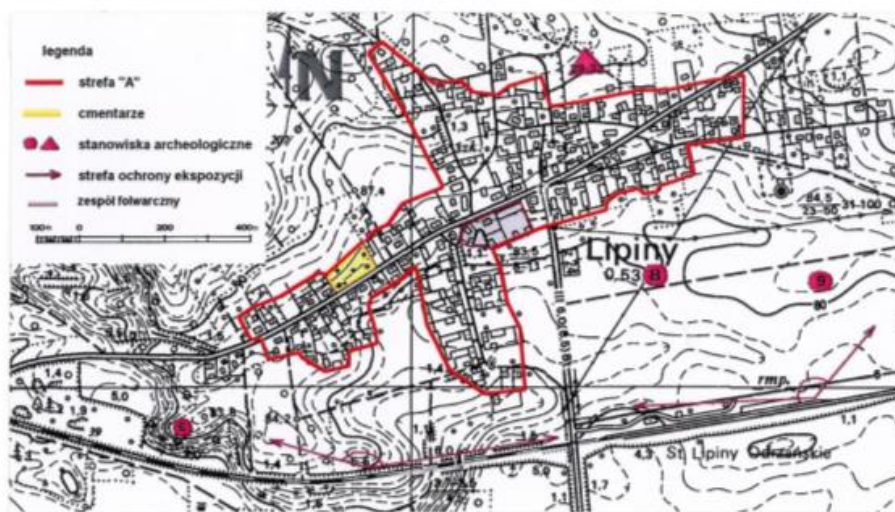
Ryc. 10. Fragment układu urbanistycznego w Kielczu. Fot. Edyta A. Marek

Układ ruralistyczny miejscowości Lipiny

Pierwotny układ miejscowości w typie ulicówki w okresie nowożytnym i XIX w. przekształcił się w wielodrożnicę. Ośnowę historycznego układu stanowi główna poziomo przebiegająca arteria (w kierunku wschód- zachód, rozgałęziająca się w części wschodniej) połączona w środkowej części z drogą komunikacyjną prowadzącą z Przyborowa. Sieć wielodrożnicy została utworzona poprzez rozbudowę w kierunku północnym (krótsze, rozgałęziające się uliczki) oraz w kierunku południowym — wyodrębniona droga prowadząca w kierunku zabudowy folwarku. Historyczna zabudowa wsi pochodząca głównie z II poł. XIX i końca XIX w. jest zwarta i pod względem typologicznym dość jednolita (zagrody). Występują pojedyncze obiekty w konstrukcji szachulcowej. Budynki mieszkalne są usytuowane głównie w układzie kalenicowym wzdłuż głównej arterii i dróg do niej prowadzących. Zabudowę historyczną wyróżniają nieprzekształcone siedliska wiejskie, które składają się z budynku mieszkalnego i różnej w zależności od zamożności posiadacza gospodarstwa tj. zabudowy towarzyszącej, rozplanowanej wokół czworobocznego dziedzińca. Zabudowa mieszkalna to głównie budynki parterowe nakryte dachem dwuspadowym z pokryciem ceramicznym. Zabudowa gospodarcza zlokalizowana jest przeważnie na zapleczu siedlisk, rzadziej przy drodze, ustawiona równolegle lub prostopadle względem budynku mieszkalnego. Posiada ściany

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

murowane z cegły otynkowane bądź nieotynkowane lub z elementami konstrukcji ryglowej, nakryta dachem dwuspadowym lub jednospadowym) murowana z cegły. W XX w. połowie na obrzeżach zespołu ruralistycznego wprowadzono współczesne budynki mieszkalne i dysharmonizujące względem historycznej przestrzeni. Dominanty krajobrazowe wsi stanowią: wieża cerkwi, zespół dworsko - folwarczny (założony w XIXw. i rozbudowany w początkach XX wieku.) oraz budynek młyna (pochodzący z XIX/XX w.). Wewnętrzną dominantę stanowi także drewniana dzwonnica z XIX wieku z dzwonem z 1748 roku. W układzie przestrzennym ponadto wyróżniają się: budynek szkoły (data powstania ok.1886r.), i dworca kolejowego (data powstania: 1902-1908r.).



Ryc. 11. Układ urbanistyczny miejscowości Lipiny (za: nid.mapy)

Układ ruralistyczny Lubięcina

Wieś powstała w średniowieczu, a następnie była własnością rodziny von Kalkreuth. W XIX w. należał do książęcej rodziny Pignatelli. Ok 1845 r. we wsi mieszkało 610 mieszkańców i było 86 domów. Wieś pierwotnie podzielona na część północną – dworską i południowo-zachodnią – chłopską. Na układ wsi może mieć też wpływ obecność jezior lubięcińskich. Na XIX wiek przypada rozwój północnej części wsi, gdzie widoczne są do dziś zabudowania związane z folwarkiem. Dawniej zaś ukształtowała się południowa część z klasycznym układem owalnicy. W południowej części wsi obiekty starsze, czego przykładem może być budynek mieszkalny nr 64 – szachulcowy. Warto wspomnieć również o wiatrakach, jakie znajdują się na samych wylotowych częściach wsi w kierunku północnym.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027



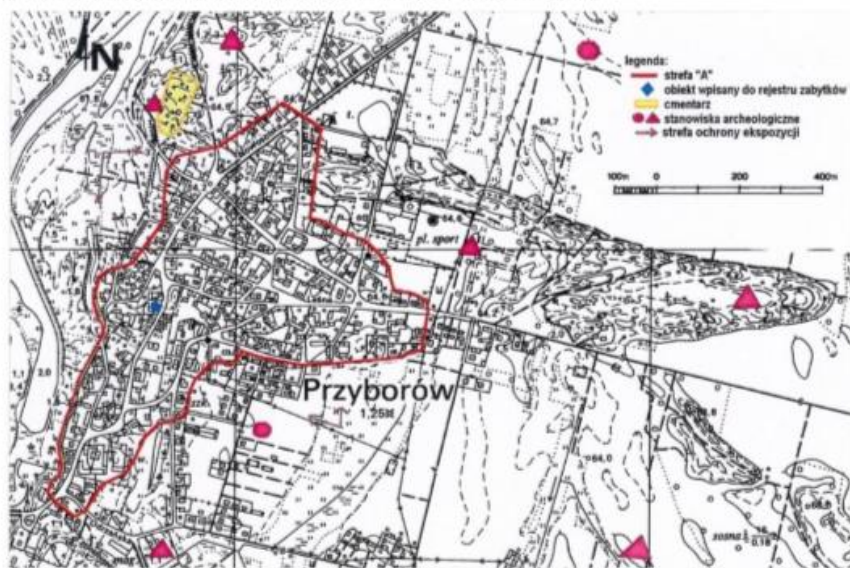
Ryc. 12. Fragment układu urbanistycznego w Lubiecinie. Fot. Edyta A. Marek

Układ urbanistyczny Przyborowa

Pierwotnie układ ulicowo-placowy, który rozwinął się w wielodrożnicę z zaznaczonym placem (w obrębie skrzyżowania ulic.: Wąska, Lipowa i Strażacka z ulicą Nowosolską). Historyczny układ wielodrożnicy jest zachowany i czytelny. Forma zagospodarowania została ukształtowana poprzez sieć ulic (ul. Dębowa, Klonowa, Lipowa, Okrężna Szeroka, Strażacka wraz z ulicą Odrzańską), promieniście rozchodzących się od strony wschodniej (ul. Leśna), rozgałęziających w kierunku zachodnim. Ową sieć przecina wyraźnie główny ciąg komunikacyjny ulicy Nowosolskiej, przebiegający przez miejscowość na osi w kierunkach północ-południe. Siedliska wiejskie położone są po obu stronach drogi w niewielkiej odległości. Dawna zabudowa tartaku znajduje się przy północnym skraju wsi. Cmentarz zlokalizowany jest po północno-zachodniej stronie skraju wsi. Historyczny układ wsi zachowany bez znaczących zniekształceń. Zabudowa wsi jest zwarta, lecz pod względem typologicznym niejednolita. Są to w większości budynki w układzie kalenicowym zlokalizowane po obu stronach dróg (tworzących sieć wielodrożnicy). Wśród zabudowy historycznej wyróżniają się pojedyncze, nieprzekształcone siedliska wiejskie m. in. przy ul. Lipowej i Leśnej, Szkolnej oraz ul. Zaulek. Siedliska składają się z budynku mieszkalnego i różnej w zależności od zamożności posiadacza gospodarstwa wraz z zabudową towarzyszącą, rozplanowaną wokół czworobocznego dziedzińca. Budynki ustawione szczytowo usytuowane są głównie wzdłuż ulicy Nowosolskiej. Zabudowa mieszkalna to głównie budynki parterowe nakryte dachem dwuspadowym z pokryciem

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

ceramicznym lub blachodachówką. Zabudowa gospodarcza zlokalizowana jest przeważnie na zapleczu siedlisk, murowana z cegły (otynkowane bądź nieotynkowane albo z elementami konstrukcji ryglowej, nakryte dachem dwuspadowym lub jednospadowym). Charakter pierwotnego układu ruralistycznego mimo, iż jest czytelny w planie miejscowości, to w układzie przestrzennym jego walory zabytkowe zostały częściowo zatracane. Forma zabudowy dawnego tartaku uległa znacznemu przekształceniu poprzez wprowadzenie dysharmonizujących obiektów halowych. Na obrzeżu wsi wprowadzono współczesną nową, dysharmonizującą zabudowę jednorodzinną. Dominantę przestrzenną i wysokościową w układzie wsi stanowi wyróżniająca się na tle zabudowy ul. Nowosolskiej współczesna bryła architektoniczna kościoła p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej.



Ryc. 13. Układ urbanistyczny miejscowości Przyborów (za: nid.mapy)

OBIEKTY ARCHITEKTURY SAKRALNEJ**Kościół Cmentarny Pw. Św. Katarzyny w Lubięcinie****Kościół Pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lubięcinie**

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1372 r. i dotyczy parafii w Lubięcinie, która prawdopodobnie została powołana już na początku XIII wieku. Wówczas też miał już istnieć pierwszy kościół w Lubięcinie, zastąpiony nowym w XVIII w. W XVI w. Lubięcin przeszedł w ręce rodu von Dyhern. Z 1742 r. pochodzi akt fundacyjny „domu modlitwy”, powstałego z inicjatywy książęcej rodziny Pignatelli. Jego budowę zakończono w roku 1747. Początkowo

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

traktowany jako pomocniczy, wkrótce jednak „dom modlitwy” stał się samodzielnie działającym ośrodkiem religijnym. Z okresu powstania budowli, z 2. poł. XVIII w., pochodzi większość wyposażenia świątyni. Z zachowanej ikonografii obiektu, w tym rysunku Wernera, wynika iż budowla pierwotnie nie posiadała sygnaturki, która została zapewne wprowadzona w roku 1862. Wówczas Lubięcin był własnością księcia Acerenza Pignatelli. Kościół w Lubięcinie, bardzo szybko, bo już 1945 r., został erygowany na świątynię katolicką. W roku 1960 zlikwidowano arkady łączące filary w części wschodniej. Położono także posadzkę lastrykową i podłogi drewniane, likwidując tym samym oryginalną posadzkę ceglana. Znaczące prace przy świątyni zrealizowano także w roku 1985. Odnowiono wówczas elewacje a we wnętrzach wprowadzono boazerie. Dwa lata później wykonano sklepienie pozorne a także wymieniono stolarkę okienną i drzwiową. Okna otrzymały nowy, zmieniony podział ze szkleniem kolorowym. Wówczas też z empor usunięto powłoki malarskie a następnie obłożono je boazerią. Niejasna pozostaje data zamurowania części otworów okiennych. Zachowana dokumentacja fotograficzna z 1958 r. wskazuje, że w okresie powojennym poszczególne otwory, dzisiaj zamurowane, posiadały szklenie. Prawdopodobnie prace te mogły mieć miejsce około roku 1987, a z całą pewnością przed rokiem 1990.²¹ Obecnie trwają prace konserwatorskie. Wpisany do rejestru zabytków pod nr L-817/A z dnia 02.04.1963 r.

²¹ Za: www.Lwzk.Pl/Web/Monument/Show/Id/645

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027



Ryc. 14. Kościół Pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lubięcinie. Fot. Edyta A. Marek

Kościół Św. Apostolów Szymona i Judy Tadeusza w Rudnie

OBIEKTY ARCHITEKTURY REZYDENCJONALNEJ

Dwór w Chelmku

Dworskie założenie składa się z dwóch dworów, do 1 poł. XX w. połączonych ze sobą, budynku folwarcznego oraz parku. Budynki są ustawione względem siebie pod kątem prostym. Dwór I najprawdopodobniej zbudowano w poł. XVI wieku jako dwór obronny, otoczony fosą, dla rodziny von Dyherrn. Oficynę (Dwór II) dobudowano pod koniec XVII bądź na pocz. XVIII w. i połączono ze starszą siedzibą. Został zbudowany na planie wydłużonego prostokąta. Murowany z kamienia i cegły, otynkowany. Jest to budynek dwukondygnacyjny nakryty dachem czterospadowym częściowo podpiwniczony. Obecnie mieszkania należą do osób prywatnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027



Ryc. 15 Dwór I w Chełmku. Fot. E. A. Marek

Dwór w Ciepłowie

W k. XVI w. stał już dwór, którego właścicielem była rodzina von Braun. Po wojnie majątek rozparcelowano. W latach 50-tych, 60-tych dwór z folwarkiem i parkiem stanowił własność Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Lasocinie, potem PGR Kozuchów. Dwór znajduje się na końcu wsi. Zgodnie z zasadą budowy majątków dworskich na Śląsku budynek posadowiony jest wewnątrz podwórza folwarcznego. Od południa dziedziniec folwarczny zamknięty jest budynkiem dworu, do którego przylegał już nie istniejący park-ogród, a od północnego — zachodu sad owocowy. Budynek dworu na rzucie prostokąta zbliżonego do kwadratu, od frontu płytki środkowy ryzalit. Bryła zwarta, budynek trzykondygnacyjny (z piwnicami).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027



Ryc. 16. Dwór w Ciepielowie. Fot. Edyta A. Marek

Dwór w Lubieszowie

Dwór zlokalizowany w zachodniej części założenia, od wschodu graniczy z prostokątnym podwórzem zamkniętym od południa i północy zabudową mieszkalno-gospodarczą. Od południa sąsiaduje z parkiem, od zachodu z budynkiem gospodarczym, od północy z budynkiem mieszkalnym oraz murowanym z cegły i kamienia ogrodzeniem mieszczącym główny wjazd. Obecnie budynek jest użytkowany i pełni funkcję mieszkalną. W 1791 roku Lubieszów należał do hrabiego von Kalkreuth z Podbrzezia Dolnego. Według opisu we wsi znajdował się wówczas folwark. Od połowy XIX stulecia majątek często zmieniał właścicieli – w 1868 roku posiadaczem majątku był Jung, w 1870 roku baron von Knobelsdorf z Buchałowa, 1876 roku Otto von Reiche. Prawdopodobnie z jego inicjatywy zbudowano rezydencję, którą otoczono parkiem. Posiadłość pozostała w rękach Otto von Reiche do 1910 roku. Począwszy od drugiej dekady XX wieku dobra należały do Wernera Ritsch, następnie w 1912 roku do rodziny von Unruh, w 1919 roku do Rudolpha Fritz. Na początku lat trzydziestych XX wieku prawo własności nabył Wilhelm Koenig i w jego rękach posiadłość pozostała do 1945 roku. Po wojnie majątek przejął Skarb Państwa, a następnie zorganizowano w nim PGR. W czasie funkcjonowania PGR w dworze urządzono mieszkania dla pracowników. Budynek poddany został remontowi, w trakcie którego zlikwidowano

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

drewniany ganek przed głównym wejściem, zastępując go murowanym. Nad gankiem umieszczono balkon i wykonano drzwi w środkowej osi.

OBIEKTY ARCHITEKTURY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ**Szkoła w Lubięcinie**

Powstała w 1 poł. XIX wieku. Autor budowy obiektu nie jest znany. Budynek powstał w centrum wsi przy drodze przelotowej w kierunkach: Wolsztyn – Nowa Sól. Ogrodzony współczesnym metalowym płotem. Budynek murowany z cegły, otynkowany. Budynek powstał na planie prostokąta. Budynek posadowiony na cokole, podpiwniczony w części środkowej, dwukondygnacyjny. Kryty dachem dwuspadowym, naczółkowym. Obecne poszycie blaszane z nowo wykonaną lukarną w miejsce wcześniej istniejącego bawolego oka. Fasadą zwrócony na W. Fasada symetryczna, pięcioosiowa z pseudoryzalitem w centrum mieszczącym wejście główne. Wejście poprzez zadaszony ganek. Elewacje obiega płaski gzyms działowy i koronujący. Otwory okienne obramowane płaskimi opaskami w tynku. Obiekt poddany pracom konserwacyjnym między innymi w 1970 r. – założono c.o.



Ryc. 17 Szkoła w Lubięcinie. Fot. Edyta A. Marek

Obiekty architektury mieszkalnej ujęte w gminnej ewidencji zabytków nieruchomych

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Obiekty architektury gospodarczej (zwłaszcza w obrębie dawnych zespołów folwarcznych) ujęte w gminnej ewidencji zabytków nieruchomych zgodnie z wykazami stanowiącymi załącznik do niniejszego programu

Zabytki techniki

Wiatrak koźlak I w Lubięcinie

Wiatrak koźlak II w Lubięcinie

Wiatrak, wzniesiony w 1705 r. (potwierdza to data na mącznicy). W XIX w. był kilkakrotnie odnawiany. Zachowały się sygnatury umieszczone na różnych elementach konstrukcyjnych, które poświadczają remonty wykonane w 1867, 1884, 1879 i 1897 roku. Wiatrak należał wówczas do rodziny Riedel i pozostał w jej posiadaniu do końca II wojny światowej. W 1945 r. przeszedł na własność Skarbu Państwa. Podczas remontu w 1974 r. wymieniono deskowanie ścian, pokrycie dachu, schody, ganek i skrzydła. Podobne prace wykonano podczas kolejnego remontu przeprowadzonego w 1988 r. Od 1989 r. jest własnością prywatną. Wiatrak jest usytuowany na niewielkim wzniesieniu w pn. części wsi, po wsch. stronie drogi do Konotopu. Budowlę założoną na planie kwadratu, o zwartej, dwukondygnacyjnej bryle, nakrywa dach dwuspadowym z naczółkiem. Jego podstawę, tzw. koziół, stanowi pionowa oś osadzona na czterech skrzyżowanych belach (obecnie jedno skrzydło złamane). Ściany wzniesione w konstrukcji szkieletowej są oszalowane pionowo ułożonymi deskami. W jednej ze ścian na wysokości piętra umieszczono wejście poprzedzone gankiem i drewnianymi, jednobiegowymi schodami. Zachowały się elementy mechanizmu napędowego i transmisyjnego. Rejestr zabytków nr 1371 z dnia 29.09.1964 r.

Wiatrak koźlak III w Lubięcinie

CMENTARZE

Cmentarz w Ciepelowie

Czynny cmentarz znajduje się poza wsią, po drugiej stronie drogi ekspresowej, na skraju lasu i pól uprawnych. Cmentarz przecina aleja drzew lipowych. Płyty nagrobne w większości zadbane, nowe. Kilka jako groby ziemne, bez identyfikujących tabliczek. Układ grobów rzędowy. W jednym z naroży cmentarza, tuż przy betonowym ogrodzeniu złożono stare płyty nagrobne pochodzące z XIX i pocz. XX wieku. Cmentarz zadbane, ogrodzony.

Cmentarz w Jeziornej

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Cmentarz ewangelicki został założony w 2 poł. XIX w. Nekropolia usytuowana jest w lesie, we wschodniej części wsi, przy drodze leśnej prowadzącej nad jezioro. Powierzchnia cmentarza ewangelickiego wynosi 0,26ha., otoczony jest drzewami oraz krzewami. Nieogrodzony, choć przy wejściu od drogi leśnej rząd kamieni polnych, który być może odgradza pierwotny początek strefy grzebalnej. Brak tablicy informacyjnej, że w tym miejscu znajdował się cmentarz. Na terenie nekropolii nie znajdują się żadne czytelne mogiły, a jedynie nieliczne, trudne do odnalezienia pozostałości po nagrobkach. Cmentarz nieczynny, groby nieczytelne.

Cmentarz w Kielczu

Czynny cmentarz znajduje się w południowej części wsi, między ulicami Lipowa i Krótka. Cmentarz przecina aleja biegnąca od NE ku SW bliżej ogrodzenia. Współczesne groby usytuowane rzędowo po stronie S i W, zaś stary cmentarz od N i E. Na tej części niewielka ilość grobów zachowanych, ale w centralnej części nowa płyta z informacją; „na wieczną pamiątkę wszystkim zmarłym Niemcom, którzy są pochowani na tym cmentarzu”. Płyty nagrobne w większości zadbane. Cmentarz ogrodzony.

Cmentarz w Lelechowiu

Cmentarz założony w 2 poł. XIX wieku. Nieużytkowany. Położony w lesie, na SE od wsi Lelechów. Ewangelicki. Znajduje się na terenie obecnie nieogrodzonym, na którym rosną wysokie drzewa, głównie iglaki, ale też niższe liściaste. Nie posiada cmentarz żadnej tabliczki lokalizujące, informującej, trudny wielkościowo do określenia. Groby w rzędach, nieuporządkowane i niezadbane. Część wygląda jakby była rabunkowo odkopana – brak np. płyt górnych, inne połamane i porozrzucane. Wiele grobów z wyrosniętymi w nich wysokimi drzewami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027



Ryc.18. Cmentarz ewangelicki w Lelechowiu. Fot. Edyta A. Marek

Cmentarz w Lipinach

Czynny cmentarz znajduje się w zachodniej części wsi, przy drodze głównej w stronę Stanów. Powstał w 1 poł. XIX w. jako ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki. Współczesne groby usytuowane rzędowo w pasach N-S. Kilka nagrobków znajduje się w różnych częściach cmentarza, choć ogólnie można przyjąć, że w centralnej i wschodniej. Utrzymane w dobrym stanie, zadbane podobnie jak młodsze groby. Starsza część, w której znajdowały się groby ewangelickie obecnie nieużytkowane, niewidoczne i/lub nieistniejące starsze mogiły. Płyty nagrobne zadbane. Cmentarz ogrodzony.

Cmentarz w Lubieszowie

Cmentarz założony w 2 poł. XIX wieku. Użytkowany. Założony na planie czworokąta. Znajduje się na terenie obecnie ogrodzonym, na którym rosną wysokie drzewa, głównie liściaste, ale też niższe iglaki. Groby w rzędach, uporządkowane i zadbane. Starsze nagrobki znajdują się między młodszymi. W narożu NW cmentarza złożono płyty nagrobne z nieistniejących już grobów niemieckich.

Cmentarz w Lubięcinie

Powstał w 2 poł. XVII w. jako ewangelicki. Na jego lokalizację wybrano wznoszące się nad wsią wzgórze z kościołem św. Katarzyny. Zmarłych chowano wokół kościoła, a z czasem na stromym zboczu wzgórza. Obecnie rzymskokatolicki. Po 1945 r. cmentarz przejęli

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

katolicycy osadnicy i zaczęli tutaj grzebać swoich zmarłych. Ewangelicka nekropolia z czasem ulegała postępującej degradacji. Większość nagrobków zostało zniszczonych. Z ocalałych tablic nagrobnych utworzono niewielkie lapidarium przy ogrodzeniu cmentarza. Zobaczyć tutaj można m. in. epitafia z XVIII i XIX w. Lapidarium jest obecnie miejscem upamiętnienia dawnych mieszkańców Liebenzig, Kölmachen oraz Vikarey, osad, z których połączenia powstał dzisiejszy Lubięcín. Groby w większości zadbane, ale część zaczyna być zapomniana. Układ grobów rzędowy, zgodny z układem wzniesienia. Groby w układzie głównie NE-SW. Południowo-wschodnia część mocno zaniedbana, zarośnięta. Prawdopodobnie najstarsza z obecnie nieużywanych i przekazana do dalszych zmian, które należy koniecznie monitorować. Cmentarz z ogrodzeniem. Cmentarz ogólnie zadbany.



Ryc. 19. Dawne płyty nagrobne na cmentarzu w Lubięcín. Fot. Edyta A. Marek

Cmentarz w Nowym Żabnie

Cmentarz ewangelicki został założony w 1870 roku. Nekropolia, założona na planie czworoboku, usytuowana jest z dala od zabudowań, na drodze prowadzącej do Ciepiciowa. Prawdopodobnie ostatnie pochówki odbywały się tu w latach 1946 - 1960. Powierzchnia cmentarza ewangelickiego wynosi 0,52 ha., otoczony jest drzewami oraz gęstymi krzewami. Ogródzony, a przy wejściu tablica upamiętniająca wszystkich dawnych mieszkańców tych ziem. Na terenie nekropolii nie znajdują się żadne kaplice, czy ogromne

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

grobowce rodzinne. Znajdziemy tu około dwustu nagrobków, z czego większość z nich zachowała się w złym stanie. Na wielu jednak płytach dobrze jeszcze widoczne napisy w języku niemieckim wryte w kamieniu piaskowcowym lub czarnym, granitowym. Układ grobów rzędowy. Groby w układzie NW-SE. Cmentarz zadbany. Cmentarz nieczynny. Za ogrodzeniem, w stronę NW obecnie użytkowany cmentarz.

Cmentarz w Rudnie

Powstał w 2 poł. XVII w. na rzucie owalu. Wokół kościoła. Cmentarz początkowo ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki. Jeszcze pod koniec lat 80 XX wieku część nagrobków ewangelickich była widoczna i czytelna w zachodniej części cmentarza. Czynny cmentarz – z nagrobkami współczesnymi. Przy samych murach kościoła złożone są stare płyty grobowe z napisami w języku niemieckim. Na terenie cmentarza znajduje się wolnostojąca dzwonnica z 1774 r. Płyty nagrobne w większości zadbane, nowe. Układ grobów rzędowy. Groby w układzie wschód-zachód. W centralnej części esowata ścieżka prowadząca od kościoła do końca cmentarza. Cmentarz z ogrodzeniem datowanym na XV wiek. Cmentarz zadbany.



Ryc. 20. Dawne płyty nagrobne na cmentarzu w Rudnie. Fot. Edyta A. Marek

Cmentarz w Stanach

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Po wschodniej stronie kościoła znajduje się spory, czynny cmentarz komunalny – z nagrobkami katolików oraz prawosławnych. W głębi cmentarza, w części NW komórka cmentarna, ceglana. Przy niej krzyż drewniany. Płyty nagrobne w większości zadbane, nowe. Układ grobów rzędowy. Groby katolików i prawosławnych nie posiadają wyznaczonych miejsc na cmentarzu – jedno obok drugich. Część nagrobków w cyrylicy. Cmentarz zadbane, ogrodzony.

Cmentarz we Wrociszowie

Powstał w k. XIX w. jako ewangelicki. Założony na planie prostokąta, o wymiarach ok 0,26 ha. Na jego lokalizację wybrano teren poza wsią, w części zachodniej, w lesie. Obecnie nieużytkowany. Większość nagrobków została zniszczona, jest mało czytelna i słabo zachowana. Z ocalałych tablic nagrobnych utworzono niewielkie skupisko obecnie porośnięte trawą. Groby zapomniane, choć na niektórych widoczne pozostałości znicze. Układ grobów rzędowy, zgodny z układem W-E. Cmentarz z ogrodzeniem – od drogi ceglane słupy, a dookoła cmentarza betonowe, bez przęsła.



Ryc. 21. Dawne płyty nagrobne na cmentarzu we Wrociszowie. Fot. Edyta A. Marek

5.2.3.2. Zabytki ruchome

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Najistotniejsze obiekty dziedzictwa kulturowego gminy Nowa Sól przy uwzględnieniu zabytków ruchomych stanowią:

- zespół wyposażenia kościoła filialnego pw. Św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Rudnie[w rejestrze zabytków]
- zespół wyposażenia i wystrój kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lubięcinie [w rejestrze zabytków]
- zespół wyposażenia i wystrój kościoła św. Katarzyny w Lubięcinie [w rejestrze zabytków]

5.2.3.3. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – art. 31. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną terenu oraz uwzględnianie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. Należy jednak pamiętać, że zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Mimo stosunkowo intensywnego, szczególnie w ostatnich latach, rozwoju budownictwa mieszkaniowego (zabudowa głównie jednorodzinna), stosunkowo duży obszar

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

gminy (ok. 55%)²² zajmują w dalszym ciągu obszary leśne. Wpływa to bezpośrednio na stan poznania źródeł archeologicznych (160 stanowisk i śladów osadniczych na całym terenie gminy). Jednocześnie należy się liczyć z możliwością przypadkowego odkrywania nowych stanowisk np. podczas prowadzenia inwestycji. Zgodnie z obowiązującym prawem tego typu znaleziska odkrywca zobowiązany jest zgłaszać do Urzędu Gminy lub Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Nowych odkryć można się spodziewać przede wszystkim na wyniesieniach terenu wokół starych cieków wodnych lub obszarach znajdujących się na terenie obecnych lasów.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Pod względem morfologicznym gmina leży w obrębie: Pradoliny Borucko - Głogowskiej, Nowosolskiego Przełomu Odry oraz Wysoczyzny Leszczyńskiej. Dwie pierwsze formy, to obniżenie dolinne, które zajmują południową i zachodnią część gminy. Północna część gminy, to południowy skraj Wysoczyzny Leszczyńskiej – wysoczyzny falistej o deniwelacjach 10 – 20 m. W budowie geologicznej terenu gminy biorą udział osady trzeciorzędowej czwartorzędowe spoczywające na starszym podłożu. Osady trzeciorzędowe zalegają na znacznej głębokości pod grubym płaszczem osadów czwartorzędowych. Te ostatnie wykształcone są jako piaski o różnej granulacji i gliny. Osady gliniaste występują tylko w północnej – wysoczyznowej części gminy w rejonie Lubięcina. Główną oś hydrograficzną gminy stanowi rzeka Odra, do której wpadają w części zachodniej gminy Czarna Struga, a w części wschodniej Krzycki Rów.²³ To właśnie na terasach zalewowych wspomnianych rzek występują najżyźniejsze gleby i to te tereny najintensywniej koncentrowały osadnictwo od mezolitu, poprzez neolit, epokę brązu, epokę żelaza, aż po czasy późnego średniowiecza.

Większość stanowisk wpisanych do gminnej ewidencji zabytków stanowią osady, ślady osadnicze, punkty osadnicze i cmentarzysko zaliczane do okresu średniowiecza (wczesnośredniowiecznych znajduje się 19, zaś późnośredniowiecznych 94 [te ostatnie często współdzielone z okresem nowożytnym]), 54 stanowiska są datowane na epokę brązu.

²² Porównaj z: Program Ochrony Środowiska dla Gminy Nowa Sól na lata 2022-2025 z Perspektywą 2029 roku, strona 14.

²³ Za: Strategia Rozwoju Gminy Nowa Sól na lata 2021-2027, strona 6.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

„Pradzieje” reprezentuje 36 stanowisk. Następnie z okresu żelaza (w tym z okresu halsztackiego - 15, okresu wpływów rzymskich – 15). Mniej licznie występują stanowiska z epoki kamienia (6 z neolitu i 6 z mezolitu).Warto także wspomnieć, że 4 stanowiska chronologicznie nie są określone. Wśród stanowisk rzadziej występujących warto wspomnieć wał w Przyborowie z 1 poł. XVII wieku oraz obóz wojskowy w Stanach z XVII-XVIII wieku. Część stanowisk niestety jest archiwalnych, w tym cmentarzyska, co wpływa negatywnie na poznanie zasobu zabytków archeologicznych na tym terenie (oraz jeden archiwalny skarb z Buczkowa).

5.2.3.4. Infrastruktura kultury

Aktualnie Gmina Nowa Sól jest na etapie posiadania Gminnej Biblioteki Publicznej w Lipinach, która posiada obecnie dwie filie: w Lubięcinie i Przyborowie oraz dwa punkty biblioteczne (w Lubieszowie i Kielczu, trzeci we Wrociszowie jest nieczynny). Biblioteka współpracuje z lokalnymi władzami, z Radą Gminy, z miejscowymi szkołami.

Rozwijaniem kultury na terenie gminy zajmuje się w głównej mierze Urząd Gminy w Nowej Soli, a także sołtysi i Rady Sołeckie w poszczególnych miejscowościach. Niewątpliwie w proces ten zaangażowane są również organizacje społeczne działające na obszarze gminy. Do najważniejszych imprez o charakterze kulturalnym zalicza się corocznie organizowane dożynki gminne oraz organizowane liczne koncerty w Kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Lubięcinie i obchody dni świątecznych, tj.: Dzień Kobiet, Festyny Rodzinne, Święto Jaja, Sołecki Dzień Sportu, kino plenerowe, Święto Gminy, Dzień Dziecka, Mikołajki itp.²⁴ Na terenie gminy organizowane są również Dni Seniora, Jarmark Wielkanocny, Koncert Walentynkowy, Lubięcińskie Spotkania Artystyczne, Piknik Lotniczy. W ramach organizacji społecznych swoją działalność prowadzą kluby sportowe, OSP (w Przyborowie i Lubięcinie) oraz Koło Gospodyń Wiejskich „Kielczanie” w Kielczu.

Organizacje pozarządowe oraz prowadzące działalność pożytku publicznego

Gmina Nowa Sól ściśle współpracuje z organizacjami pozarządowymi funkcjonującymi na terenie gminy, zajmującymi się głównie upowszechnianiem kultury oraz kultury fizycznej. Podstawą współpracy jest program w sprawie uchwalenia rocznego Programu współpracy Gminy Nowa Sól z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami, o których mowa w art. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności i pożytku publicznego i o wolontariacie na rok 2019.

²⁴ Za: Strategia Rozwoju Gminy Nowa Sól na lata 2021-2027, strona 55-56.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Na terenie Gminy Nowa Sól działają następujące organizacje pożytku publicznego:

Lp.	Nazwa organizacji	Miejscowość
1.	"Patataj"	Stara Wieś
2.	"Ma Dar"	Nowe Żabno
3.	Parafia Prawosławna P.W. Świętego Archaniola Michała	Lipiny
4.	Parafia Rzymsko - Katolicka P.W. Matki Boskiej Częstochowskiej	Przyborów
5.	Parafia Rzymskokatolicka Pw. Świętej Rodziny w Lubieszowie	Lubieszów
6.	Parafia Rzymskokatolicka Pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lubięcinie	Lubięcin
7.	Koło Gospodyń Wiejskich w Kielczu "Kielczanie"	Kielcz
8.	Lubięcińskie Stowarzyszenie Lotnicze "Ikarus"	Lubięcin
9.	Stowarzyszenie Wspierania Rozwoju Letniska Jodłów	Jodłów
10.	Ochotnicza Straż Pożarna w Przyborowie	Przyborów
11.	Ochotnicza Straż Pożarna w Lubięcinie	Lubięcin
12.	Stowarzyszenie na Rzecz Wspierania Edukacji Dzieci i Młodzieży "Lepszy Start"	Przyborów
13.	Ludowo Uczniowski Klub Sportowy "Czarni" Rudno	Rudno
14.	Ludowy Klub Sportowy "Błękitni" Lubięcin	Lubięcin
15.	Klub Aktywnego Wypoczynku Stany	Stany
16.	Klub Sportowy "Pogoń" Przyborów	Przyborów
17.	Ludowy Zespół Sportowy "Trasch-Attack" w Lipinach	Lipiny
18.	Ludowy Zespół Sportowy "Polonia" Kielcz	Kielcz
19.	Ludowy Zespół Sportowy "Zorza" Nowe Żabno	Nowe Żabno

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- Wpis do rejestru zabytków;
- Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- Uznanie za pomnik historii;
- Utworzenie parku kulturowego;
- Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie gminy Nowa Sól znajduje się 17 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, natomiast jeden z nich został przeniesiony w inne miejsce (Aneks 1). Są

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

to tym samym najcenniejsze elementy krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegające ścisłej ochronie konserwatorskiej, wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 22 ust 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków, prowadzonej przez organy samorządu terytorialnego, powinny być ujęte zabytki nieruchome: wpisane do rejestru zabytków, znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji oraz inne zabytki wyznaczone przez wójta/burmistrza/prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Ustawa stanowi zatem możliwość wyznaczenia przez organ samorządu zabytku nieruchomego przewidzianego do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, jednakże nakazuje, aby dokonać tego w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zakres informacji o zabytkach nieruchomych, zawartych w karcie adresowej określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021 r., poz. 56). Podkreślić należy, że wpisu do rejestru zabytków dokonuje się na mocy decyzji administracyjnej, doręczanej właścicielowi i podlegającej kontroli sądowej, natomiast wpis do ewidencji nie wymaga wydania decyzji administracyjnej.

Aktualnie obowiązująca gminna ewidencja zabytków gminy Nowa Sól sporządzona została w 2023 r. i obowiązuje. Obejmuje ona wszystkie obiekty zabytkowe objęte ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa lubuskiego (por. Aneks 1) oraz obiekty z wojewódzkiej ewidencji zabytków i inne wskazane przez Burmistrza w porozumieniu z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków (por. Aneks 2), a także stanowiska archeologiczne (por. Aneks 3). Łącznie, gminna ewidencja zabytków gminy Nowa Sól obejmuje 572 obiekty zabytkowe. Najmniej liczna grupa obejmuje stanowiska archeologiczne, co jest typową sytuacją w przypadku obszarów wysoko zurbanizowanych. W Gminnej Ewidencji Zabytków znalazły się:

- Budynki,
- Cmentarze,
- Zespoły dworskie, folwarczne itp.,
- Układ ruralistyczne

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

• Stanowiska archeologiczne

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. -Prawo budowlane). Podstawą do sporządzenia Gminnego programu opieki nad zabytkami jest opracowana gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków stanowi zbiór otwarty. W przyszłości możliwe będzie jej uzupełnienie poprzez włączenie do niej obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków decyzją Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub których karty ewidencyjne zostaną włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków zarządzeniem Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Niewątpliwie do najcenniejszych zabytków na terenie Gminy Nowa Sól należą obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków.

BUDYNEK FOLWARCZNY w zagrodzie nr 25 W CHEŁMKU**Rejestr zabytków nr 1430 z 02.02.1965 r.**

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027



Ryc. 22. Budynek folwarczny w Chełmku. Fot. Edyta A. Marek

KOŚCIÓŁ CMENTARNY PW. ŚW. KATARZYNY W LUBIĘCINIE**Rejestr zabytków nr 395 z dnia 02.04.1963 r.**

Kościół uważany jest za jeden z najstarszych kościołów Dolnego Śląska. Pierwsze pisane wzmianki o lubięcińskim kościele pojawiły się wraz z opisem parafii w 1372 r. W czasie wojny trzydziestoletniej świątynię spalono. Ocalała część murów, a wśród nich epitafia dawnych właścicieli Lubięcina Melchiora von Dehrna z 1598 r. oraz Melchiora von Lesta z 1603 r. Na ich zrębach stanął nowy kościół, którego budowę zainicjowano w początkach XVIII w. W połowie XIX w. świątynię poddano przebudowie. Już wówczas była kościołem cmentarnym. Najstarszymi częściami kościoła św. Katarzyny są prezbiterium, zakrystia i krypta, do których później dobudowano halową nawę. Podczas XIX-wiecznej przebudowy powstała półcyldryczna wieża ze schodami na chór oraz drewniana nadbudowa kruchty. W czasie remontu dachu zwieńczono go wieżyczką z sygnaturką. W tej postaci kościół przetrwał do 1945 r. W 1945 r. kościół św. Katarzyny przejęty został przez osiedlających się tutaj katolików z Polski. Jednak już w 1948 r. został on zamknięty ze względu na coraz gorszy stan techniczny. Jego rolę przejął dawny zbór ewangelicki.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Popadający w ruinę kościół poddano remontowi w latach 80. XX w. Można go obejść dookoła oraz podziwiać jego panoramę z podnóża wzniesienia, na którym stoi. Ostatnie prace konserwacyjne miały miejsce w latach 2017-18.



Ryc. 23. Kościół Cmentarny Pw. Św. Katarzyny w Lubiecinie. Fot. Edyta A. Marek
KOŚCIÓŁ ŚW. APOSTOŁÓW SZYMONA I JUDY TADEUSZA W RUDNIE
Rejestr zabytków nr 139 z dnia 04.08.1959 r.

Dokładny moment powstania kościoła w Rudnie skrywają mroki dziejów. Przypuszcza się, że to było na początku XIV wieku, na co dowody znaleźć można w cechach architektury budynku. Pierwsze wzmianki pisemne nie określają daty budowy, ale przyjmuje się, że kościół powstał między 1315 a 1320 rokiem. Kościół usytuowany jest na wzniesieniu w południowej części wsi na polanie otoczonej z trzech stron lasem. Kościół zbudowano z kamienia, rudy darniowej i cegły. Kościół na rzucie prostokąta, prezbiterium zamknięte trójbocznie. Otwory drzwiowe i okienne zamknięte łukami ostrymi i odcinkowymi. Okna w szerokich ościeżach rozglifione zamknięte łukami odcinkowymi. Przybudówki także na rzucie prostokątów. Wejście do kościoła od północy poprzez kruchtę i dwoje drzwi (zewnątrzne i wewnętrzne) zamknięte łukami ostrymi. Na osi drzwi dwie bliźniacze arkadkowe płyciny sugerujące okna ze wspólnym parapetem i podwójnym zespolonym łukiem nadokiennym. Obecnie tylko ta część jest otynkowana – po generalnym remoncie i konserwacji, jakie dokonały się w 2021 roku. Nawa kościoła wzmocniona przyporami o

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

dwóch uskokach krytych ceramicznym pulpitem. W latach sześćdziesiątych (po 1964 r.) odnowiono wnętrze kościoła usuwając boczną empore.



Ryc. 24. Kościół Św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Rudnie. Fot. Edyta A. Marek

MOST KOLEJOWY NAD RZEKĄ ODRĄ WRAZ ZE STRAŻNICAMI W STANACH

Rejestr zabytków nr L-634/A z 20.01.2014 r.

Most został wzniesiony około lat 1907-1908 w pobliżu dawnej przeprawy promowej. Po obu stronach wzniesiono zespoły obronne - tzw. blokhauzy. Strażnice w formie neogotyckich wież połączone były ze sobą przejściem podziemnym i posiadały własne ujęcie wody. Most kolejowy został częściowo zniszczony w lutym 1945 r. przez wycofujące się wojska niemieckie. Na wschodnim przyczółku, należącym do gminy Nowa Sól przetrwała jedynie część podziemna strażnic. Zespół wschodni składał się z dwóch budowli obronnych (strażnic) połączonych krótkim odcinkiem podziemnego korytarza komunikacyjnego. Strażnice były założone na planie prostokąta o wymiarach zewnętrznych: ok. 6,3 m x 4,3m. Połączenie kolejowe Wolsztyna z Nową Solą zostało zerwane podczas powodzi w 1997 w wyniku zniszczenia przez wodę torowiska w okolicach wsi Bobrowniki. Jesienią 2019 most stał się fragmentem blisko 50 kilometrowej rowerostrady.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027



Ryc. 25. Most nad rzeką Odrą w Stanach, tzw. Rowerostrada. Fot. Edyta A. Marek

WIATRAK KOŻŁAK I W LUBIĘCINIE

Rejestr zabytków nr 1372 z dnia 28.09.1964 r.

Wiatrak, wzniesiony w 1817 r. Pierwszym właścicielem był Dawid Fiedler, a budowniczym cieśla z Nowej Soli – Gotfryd Breiter. Wiatrak jest usytuowany po lewej stronie drogi do Wolsztyna. Budowlę założoną na planie kwadratu, o zwartej, dwukondygnacyjnej bryle, nakrywa dach dwuspadowym z naczółkiem. Jego podstawę, tzw. koziół, stanowi pionowa oś osadzona na czterech skrzyżowanych belach. Ściany wzniesione w konstrukcji szkieletowej są oszalowane pionowo ułożonymi deskami. W jednej ze ścian na wysokości piętra umieszczono wejście poprzedzone gankiem i drewnianymi, jednobiegowymi schodami. Ostatnie prace remontowe miały miejsce w 2022 roku.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027



Ryc. 26 Wiatrak koźlak I w Lubiącinie. Fot. Edyta A. Marek

WIATRAK KOŹLAK III W LUBIĄCINIE
Rejestr zabytków nr 3165 z dnia 13.06.1980 r.

Wiatrak, wzniesiony w XIX w. Wiatrak jest usytuowany z lewej strony wylotu szosy z Lubiącina do Konotopu. W k. XIX w. w rozbudowanej części zainstalowano maszynę parową do napędu młyna. Obecnie w młynie znajduje się restauracja z zapleczem gospodarczym w części murowanej. Budowlę założoną na planie kwadratu, o zwartej, dwukondygnacyjnej bryle, nakrywa dach dwuspadowym. Ściany wzniesione w konstrukcji szkieletowej są oszalowane pionowo ułożonymi deskami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027



Ryc. 27. Wiatrak koźlak III w Lubięcinie. Fot. Edyta A. Marek

DOM NR 102 (1911 ROK) W LUBIĘCINIE
Rejestr zabytków nr 1578 z dnia 15.02.1965 r.



Ryc. 28. Dom nr 102 w Lubięcinie. Fot. Edyta A. Marek

5.6. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

W założeniach ustawodawcy miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego powinny odgrywać główną rolę w procesie kształtowania ładu przestrzennego i być efektywną formą ochrony zabytków. Utrudnieniem dla realizacji tego celu jest między innymi żmudny i czasochłonny proces powstawania i uzgadniania planu, szczególnie w skomplikowanym obszarze urbanistycznym o wielowiekowej historii, nawarstwieniach i licznych problemach oraz sprzecznych potrzebach różnych grup interesariuszy.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza szans i zagrożeń (SWOT)

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Nowa Sól oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT (Strength – siła, Weakness – słabość, Opportunity – szansa, Threat – zagrożenie).

Czynniki rozwoju podzielić można ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY NOWA SÓL	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• tradycje wielokulturowości i przenikania się kultury polskiej i niemieckiej • tradycje tolerancji religijnej, Gmina Nowa Sól miejscem gdzie przenikały się religie: rzymskokatolicka i ewangelicka • przywiązanie miejscowej ludności do tradycji lokalnej oraz zachowane poczucie tożsamości kulturowej • aktywność mieszkańców udzielających się w organizacjach pozarządowych oraz amatorskim ruchu artystycznym • niezwykle wysokie walory krajobrazowo-przyrodnicze – szczególnie tereny położone w części wschodniej • wysoki potencjał turystyczny, obecność licznych tras rowerowych, w tym przejeźdnego mostu nad Odrą w Stanach z zapleczem rowerowym i doskonałym oznakowaniem • dobre położenie w bliskiej odległości od ośrodków powiatowych: Nowa Sól, Nowe Miasteczko, Koźuchów, Bytom Odrzański • bliskość Zielonej Góry, będącej dużym ośrodkiem kulturalnym i niezwykle atrakcyjnym pod względem turystycznym i jego oddziaływanie na obszar Gminy • walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe do rozwoju turystyki wypoczynkowej i poznawczej z istniejącą infrastrukturą szlaków pieszych i rowerowych • potencjał wytyczenia nowych szlaków pieszych, rowerowych w oparciu o tereny przyrodnicze, zabytki gminy oraz miejsca historycznych wydarzeń • aktualna gminna ewidencja zabytków nieruchomych • korzystna struktura własności obiektów	• niewystarczająca baza lokalowa jedynej instytucji kultury na terenie gminy Gminnej Biblioteki Publicznej, utrudniająca rozwinięcie działalności • obowiązek opieki nad zabytkami a zasady dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na barki właścicieli • kształtowanie nowej zabudowy wsi, bez uwzględniania tradycji budowlanej • zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej w skutek braku dokumentów planistycznych rangi miejscowych planów zagospodarowania i nieskuteczność zapisów w istniejącym Studium • brak zainteresowania wśród młodego pokolenia tradycją i folklorem • polityka finansowa rządu, której skutkiem jest deficyt budżetowy gmin poprzez nakładanie na samorządy nowych zadań bez dodatkowego wsparcia finansowego na ich realizację • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • niewiedza właścicieli obiektów zabytkowych o obowiązkach wynikających z figurowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • brak skutecznego systemu zachęt ze strony państwa do podejmowania prac adaptacyjnych, konserwatorskich w obiektach zabytkowych • wysoki koszt rewaloryzacji i rewitalizacji obiektów zabytkowych • niewielki procent terenów gminy pokryty miejscowym planem zagospodarowania

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

zabytkowych: zabytki najcenniejsze we władaniu władz samorządowych oraz kościoła i z sektora prywatnego dbających o swoją własność • niezwykle ciekawa historia terenów gminy mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich historii gminy • kalendarz imprez cyklicznych organizowanych i współorganizowanych przez Gminę Nowa Sól i jej organizacje, rozpoznawany w regionie • brak uciążliwego przemysłu • wysoki poziom bezpieczeństwa na terenie Gminy	przestrzennego • sezonowość ruchu turystycznego • brak lokalnego produktu, kojarzonego z gminą, na przykład kulinarnego • niewystarczająca promocja zasobów dziedzictwa kulturowego • niedostatecznie rozwinięta baza gospodarstw agroturystycznych, mała liczba miejsc noclegowych • niedostateczny rozwój usług turystycznych pomimo istniejących potencjalnych możliwości pozyskania środków na ich rozwój
SZANSE	ZAGROŻENIA
• Możliwość rewaloryzacji zabytków z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych, szczególnie w nowym okresie programowania; • Potencjał dla rozwoju produktów regionalnych; • Systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • potencjał tworzenia wspólnych zintegrowanych produktów turystycznych razem z sąsiadującymi z gminą Nowa Sól gminami • wzrost zainteresowania w społeczeństwie dziedzictwem kulturowym, tradycjami kulinarnymi, zwyczajami i obrzędami oraz udział organizacji NGO w promowaniu i poszerzaniu oferty kulturalnej, inicjatyw służących zachowaniu dziedzictwa kulturalnego • łatwość i dostępność informacji o zasobie kulturowym poprzez internet • moda na turystykę „Blisko Natury” oraz turystykę weekendową i moda na zdrowy, ekologiczny styl życia • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym • możliwość wykorzystania walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego do rozwoju agroturystyki • wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury (turystyka kwalifikowana, np. rowerowa, nordic-walking, a także wypoczynek sobotnio-niedzielny dla mieszkańców miast) • postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego ułatwiająca budowanie narracji wokół miejsc proponowanych do	• bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych • zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkujące zmianą system wartości • skomplikowane procedury ubiegania się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów • niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego • niedorozwój usług i infrastruktury dla rozwoju turystyki • polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji • rozluźnienie się więzi rodzinnych i brak przywiązania do miejsca zamieszkania • pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego (związane m.in. z brakiem zatrudnienia, ubóstwem, trudnościami w zapewnieniu właściwej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych), zjawisko wykluczenia cyfrowego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

odwiedzenia	• emigracja zarobkowa wykształconych i młodych ludzi poza granice kraju oraz do dużych ośrodków miejskich
• dostęp do informacji i zasobów sieciowych	

7. Założenia programowe

Opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami wymaga zaangażowania władz gmin oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

7.1. Priorytety

W toku analizy, określono trzy priorytety realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nowa Sól. Są to:

- Priorytet I

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy.

- Priorytet II

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.

- Priorytet III

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

7.2. Kierunki działań i zadania

W ramach wymienionych priorytetów wytyczono kierunki działań i na tej podstawie wyodrębniono poszczególne zadania. Zgodnie z przytoczonymi wyżej przepisami ustawowymi ochrona zabytków należy do zadań własnych gminy. Wiążące dla gminy są ustalenia w zakresie ochrony środowiska kulturowego wynikające z prawa lokalnego – m.in. strategii rozwoju oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Ustalone poniżej priorytety, cele strategiczne i wynikające z nich cele operacyjne oraz kierunki działania wyznaczają politykę gminy w zakresie ochrony zabytków na lata 2024-2028.

Tabela 5. Priorytet II główne kierunki działań Programu opieki nad zabytkami gminy Nowa Sól

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	• Utrzymywanie w dobrym stanie obiektów zabytkowych, prowadzenie remontów oraz prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych należących do Gminy,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

	• Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków, • Zabezpieczenie w budżecie gminy środków finansowych na realizowanie własnych zadań w zakresie ochrony i popularyzacji zabytków i dziedzictwa kulturowego, • Monitoring stanu zachowania zabytków, • Ścisła współpraca z LWKZ w zakresie ratowania zaniedbanych zabytków, • Podniesienie bezpieczeństwa zabytków poprzez współpracę z właściwymi służbami (Policja, Powiatowy Inspektor Nadzoru Budowlanego).
Podejmowanie współpracy z właścicielami zabytków, które są położone na terenie gminy	• Informowanie za pośrednictwem miejskiej strony internetowej informacji dotyczących możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, ułatwiających właścicielom i zarządom obiektów zabytkowych terminowe i prawidłowe składanie stosownych wniosków związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, • Stosowanie zwolnień od podatku od nieruchomości w odniesieniu do budynków i gruntów wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej (zgodnie z art. 7 ust 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1170 z późn. zm.), • Promowanie i nagradzanie „dobrych praktyk” konserwatorskich przy obiektach zabytkowych (np. w postaci wyróżniania właścicieli dbających o zabytki - nagroda Burmistrza Gminy), • Informowanie właścicieli o korzyściach i możliwościach płynących z objęcia obiektów zabytkowych ochroną prawną.

Tabela 6. Priorytet II i główne kierunki działań Programu opieki nad zabytkami gminy Nowa Sól

Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej	
Kierunki działań	Zadania
Opracowanie dokumentacji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz monitorowanie ich stanu zachowania	• Prowadzenie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków; • Wykonanie Systemu Informacji Przestrzennej w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy, • Zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Nowa Sól, jak również gromadzenie dokumentacji archiwalnej dla zabytków już nieistniejących
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	• Organizowanie cyklicznych, tematycznych wycieczek z przewodnikiem, • Rozwijanie działalności wystawienniczej powiązanej z zabytkami Gminy i ich historią, • Popularyzacja i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowanie świadomości lokalnej, a także

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

	włączenie społeczeństwa w opiekę nad zabytkami nad zasobem dziedzictwa kulturowego, • Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, • Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym opracowań historycznych, folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy, • Kontynuowanie oznakowania tras turystycznych i ciągów spacerowych umożliwiających wędrowanie pozwalające na zapoznanie się z walorami przyrodniczymi i kulturowymi gminy Nowa Sól
--	---

Tabela 7. Priorytet III i główne kierunki działań Programu opieki nad zabytkami gminy Nowa Sól

Priorytet III: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
Kierunki działań	Zadania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego oraz specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywaniem lub realizowanym procesem inwestycyjnym	• Prowadzenie i bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków gminy Nowa Sól, • Zawieranie w umowach sprzedaży i dzierżawy zabytków nieruchomości warunków nakładających obowiązek prowadzenia prac konserwatorskich, • Sukcesywna zmiana obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wymagających aktualizacji w zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, • Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem systemu informacji przestrzennej), • Współpraca instytucji, stowarzyszeń, sektora prywatnego na rzecz opieki nad zabytkami,
Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków	• Pomoc w przygotowaniu właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do wykorzystania funduszy unijnych, ministerialnych i samorządowych

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nowa Sól stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że określone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- 1) instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

- aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
 - tworzenie parków kulturowych,
 - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
 - wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków
- 2) instrumentów finansowych
- m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
 - finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
 - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych
- 3) instrumentów koordynacji
- m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,
 - współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi
- 4) instrumentów społecznych
- działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi,
- 5) instrumentów kontrolnych
- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
 - monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Podkreślono obowiązek sporządzania co dwa lata przez burmistrza sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania ich radzie gminy. Wykonanie sprawozdania poprzedzi ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

1) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami;

2) efektywność ich wykonania.

Ocena stopnia realizacji programu opieki nad zabytkami przeprowadzana jest przez radę gminy, która może posłużyć się poniższymi kryteriami:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach należących do gminy,
- liczba zrewitalizowanych zabytków,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków,
- liczba udzielonych dotacji na prace przy zabytkach,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych,
- liczba wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych dziedzictwu kulturowemu,
- liczba zorganizowanych festynów, obchodów i konkursów związanych z tematyką dziedzictwa kulturowego,
- liczba utworzonych atrakcji bazujących na historii bądź zabytkach gminy,
- zakres współpracy z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego,
- liczba uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które wymagały aktualizacji w zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

W zakresie ochrony zabytków konieczna jest ścisła współpraca odpowiednich służb państwowych, samorządowych, kościelnych oraz społecznych. Zachowanie dziedzictwa kulturowego ma bezpośredni związek z ochroną środowiska przyrodniczego. Połączone ze sobą turystyka historyczna i przyrodnicza stanowią atrakcję dla swojego regionu oraz dla gości z kraju i zagranicy. Potrzeba ratowania i ochrony zabytków jest naszym obywatelskim obowiązkiem. Czas transformacji wpłynął negatywnie na stan zabytków. Poważnym problemem stał się brak środków i społecznego zrozumienia dla idei ochrony naszego dziedzictwa.

10. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane z następujących źródeł:

- z budżetu państwa w ramach programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- z budżetu jednostek samorządu terytorialnego: Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego, Gminy Nowa Sól,
- z funduszy Unii Europejskiej.

10.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych doprzeprowadzeniawrokuzłożeniawnioskulubnastępnym,bądźna zasadzierefundacjiponiesi onychjużnakładówprzed upływem3latpo wykonaniu prac.

W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Dotacja może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

niezbędnym dla zachowania tego zabytku;

9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;

10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;

11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;

12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;

13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;

14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;

15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;

17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

10.1.1. Dotacje samorządowe

Ustawodawca w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewidział możliwość dofinansowywania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków ze środków jednostek samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez organy stanowiące tych jednostek. Dotyczy to samorządów wszystkich szczebli.

W każdym przypadku o dotację może ubiegać się, w drodze corocznie ogłaszanego konkursu, każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Ze środków dotacji można dofinansować wykonanie planowanych prac lub robót budowlanych tylko przy zabytkach wpisanych do rejestru, które mieszczą się w katalogu wskazanym w w/w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Na szczeblu wojewódzkim, co roku w budżecie województwa Marszałka Lubuskiego zabezpieczane są środki finansowe przeznaczone na udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

do rejestru zabytków znajdujących się na terenie województwa lubuskiego.

- **Dotacje Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, działając z upoważnienia ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j.t. Dz. U. z 2022 r., poz. 840) ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Lubuskiego, pozostających w jego dyspozycji. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

Dotacja może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83) oraz w przepisach wykonawczych do ww. ustawy, tj.: w rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków /t.j. - Dz. U. z 2022 r., poz. 1388/.

10.1.2. Dotacje zewnętrznego finansowania – krajowe

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania opieki nad zabytkami są środki pochodzące z budżetu państwa pozostające do dyspozycji **Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**. W roku bieżącym ministerstwo ogłosiło 33 programy w tym 10 z zakresu dziedzictwa kulturowego tj.:

- Wspieranie działań muzealnych,
- Kultura ludowa i tradycyjna,
- Ochrona zabytków,
- Ochrona zabytków archeologicznych,
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
- Miejsca Pamięci Narodowej za Granicą,
- Badanie polskich strat wojennych,
- Miejsca Pamięci i trwałe upamiętnianie w kraju
- Groby i cmentarze wojenne w kraju
- Wspieranie archiwów, bibliotek i muzeów poza krajem

Na szczególną uwagę zasługuje program „Ochrona zabytków”, którego strategicznym celem jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowanego poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. W ramach programu na rok 2024 wnioski składane były w większości przypadków do 30 listopada 2023 r., a jedynie w przypadku Ochrony Zabytków nabór trwa do 31 marca 2024 r.²⁵ Wnioskodawca może ubiegać się o dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania lub przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez WKZ).

²⁵ Należy monitorować terminy kolejnych naborów na stronie: www.gov.pl/web/kultura/programy-i-projekty.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Celem programu „Ochrona zabytków archeologicznych” jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań realizowanych przez samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie i podmioty prowadzące działalność gospodarczą, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. W ramach programu wnioski składane były do 30 listopada 2023 r.²⁶

- **Konkurs „Zabytek Zadbany”**

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiada czy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Zabytki techniki (w tym budownictwo przemysłowe i inżynierskie)
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem

- **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nie destrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. W ramach programu można ubiegać

²⁶ Dla roku 2024 nabór został zakończony 30.11.2023 r. Należy monitorować terminy kolejnych naborów.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) Nie destrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

- **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termo modernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź-KGHM.

- **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

11. Podsumowanie

Gmina Nowa Sól aktywnie zarządza i sprawuje opiekę nad obiektami zabytkowymi na swoim terenie. Zadanie to realizowane jest między innymi poprzez sporządzanie dokumentu, który wytycza kierunki działania w tym obszarze, tj. Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Nowa Sól.

Ważnym elementem GPOnZ jest rozwój i promocja walorów turystycznych gminy, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, bogactwa przyrody oraz regionalnej tradycji. Dokument akcentuje rolę gminy w zachowaniu unikatowych cech obiektów zabytkowych oraz lokalnej specyfiki budowlanej poprzez uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego zagadnień związanych z ochroną zabytków.

Ponadto aktywność instytucji kultury jest istotnym elementem realizacji zadań edukacyjnych w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego. Oferta tych placówek jest atrakcyjna, zmieniana i uzupełniana, dzięki czemu przyciągają odbiorców, edukując i promując lokalne dziedzictwo.

GPOnZ podkreśla rolę całej społeczności lokalnej – właścicieli i użytkowników

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, jednostek organizacyjnych gminy, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

12. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach.
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej.
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
15. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Nowej Soli.
16. Materiały udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze
17. Andrzejewski T. Miejscowości Powiatu Nowosolskiego. Rys historyczny, Nowa Sól 2004
18. www.danc.gov
19. www.wikipedia.org
20. www.zabytek.pl

13. Spis tabel i rycin

Tabela 1. Cel szczegółowy 1, kierunki działania oraz zadania określone w „Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.”

Tabela 2. Cel szczegółowy 2, kierunki działania oraz zadania określone w „Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.”

Tabela 3. Cel szczegółowy 3, kierunki działania oraz zadania określone w „Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.”

Tabela nr 4. Analiza SWOT

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Tabela 5. Priorytet I i główne kierunki działań Programu opieki nad zabytkami gminy Nowa Sól

Tabela 6. Priorytet II i główne kierunki działań Programu opieki nad zabytkami gminy Nowa Sól

Tabela 7. Priorytet III i główne kierunki działań Programu opieki nad zabytkami gminy Nowa Sól

Ryc. 1. Dawny układ wsi Chełmek (za: www.zamkilubuskie.pl/chelmekkolmschen/)

Ryc. 2. Dawny układ wsi Dąbrowno (za: www.zamkilubuskie.pl/dabrown-eichau/)

Ryc. 3. Dawny układ wsi Jodłów

(za: www.zamkilubuskie.pl/wp-content/uploads/2016/12/Jod%C5%82%C3%B3w-1896-lubuskie.png)

Ryc. 4. Dawny układ wsi Lelechów

(za: www.zamkilubuskie.pl/lelechowlouisdorf/#&gid=1&pid=1)

Ryc. 5. Dawny układ wsi Lubieszów

(za: www.zamkilubuskie.pl/wp-content/uploads/2009/06/Lubiesz%C3%B3w-lubuskie.jpg)

Ryc. 6. Dawny układ wsi Nowe Żabno

(za: www.zamkilubuskie.pl/wp-content/uploads/2009/07/Nowe-%C5%BBabno-1933-lubuskie.png)

Ryc. 7. Dawny układ wsi Rudno

(za: www.facebook.com/photo/?fbid=774330806104725&set=pb.100066829629528.-2207520000&locale=pl_PL)

Ryc. 8. Dawny układ wsi Wrociszów

(za: www.zamkilubuskie.pl/wp-content/uploads/2010/06/Wrocisz%C3%B3w-1933-lubuskie.png)

Ryc. 9. Układ urbanistyczny miejscowości Dąbrowno

Ryc. 10. Fragment układu urbanistycznego w Kielczu.

Ryc. 11. Układ urbanistyczny miejscowości Lipiny.

Ryc. 12. Fragment układu urbanistycznego w Lubięcinie.

Ryc. 13. Układ urbanistyczny miejscowości Przyborów

Ryc. 14. Kościół Pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lubięcinie.

Ryc. 15. Dwór I w Chełmku.

Ryc. 16. Dwór w Ciepeliowie.

Ryc. 17. Szkoła w Lubięcinie.

Ryc. 18. Cmentarz ewangelicki w Lelechowie.

Ryc. 19. Dawne płyty nagrobne na cmentarzu w Lubięcinie.

Ryc. 20. Dawne płyty nagrobne na cmentarzu w Rudnie.

Ryc. 21. Dawne płyty nagrobne na cmentarzu we Wrociszowie.

Ryc. 22. Budynek folwarczny w Chełmku.

Ryc. 23. Kościół Cmentarny Pw. Św. Katarzyny w Lubięcinie.

Ryc. 24. Kościół Św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Rudnie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Sól na lata 2024 – 2027

Ryc. 25. Most nad rzeką Odrą w Stanach, tzw. Rowerostrada.

Ryc. 26 Wiatrak koźlak I w Lubięcinie.

Ryc. 27. Wiatrak koźlak III w Lubięcinie. Fot. Edyta A. Marek

Ryc. 28. Dom nr 102 w Lubięcinie.